РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. Д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 30 КОР. ЧЕСЬК., 200 ЛЕЇВ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК III. **СЕРПЕНЬ 1935 РОКУ** **ЧИСЛО 8 (32).**

Методи вивчення складні.

8. Метода психологічна.

Новограматикам першим належить честь запровадження психологічної методи до мовознавчих дослідів, і взагалі до великого зближення граматики й психології, через що тепер часом маємо т. зв. „психологічне мовознавство“. Відкидаючи логіку з граматики, мовознавство тим охотніш в'яжеться з психологією, і сподівається від цієї унії найцінніших наслідків. І справді, мова — то ж вияв людського духа, що поза зв'язком із мисленням не існує, а це відразу наказує нам глибше заглянути до джерел повстання її й зкооперуватися з психологією. Довгий час мовознавство стояло на неправдивій дорозі, досліджуючи мову відірвано від людини, тоді як мова живе тільки з людиною, тільки в ній, як одне ціле з його духом; і тільки ставши на ґрунт психології, мовознавство вернуло мову знову до людини. Таке ставлення справи — це великий здобуток мовознавства другої половини XIX-го віку, і з того часу психологічна метода в мовознавстві шириться все більше та глибше.

Психологічне освітлення прикладається тепер до вияснення всіх мовних явищ, а особливо морфологічних та складневих. Кожна граматична категорія відбиває собою категорію психологічну, а тому добре вивчення зв'язку між ними освітлює нам істоту категорій. Зв'язок між словом звуковим і його значенням був нам неясний, як узагалі неясний був стосунок поміж мовою внутрішньою та зовнішньою, аж поки не пішли ми за ясненням до психології. А вже для вивчення складні з її найрізнішими формами психологія найбільш потрібна. Хіба тільки чисту фонетику можна ще досліджувати без психології, але й тут, якщо захочемо глибше шукати причину фонетичних змін, мусимо не раз вдаватися до фізіологічно-психологічних вияснень.

Психологія — наука експериментальна, і вже цим тягне й мовознавство до докладнішого досліду. Заступивши психологія панівну колись в мовознавстві логіку, відразу поставила особливо складневі питання на реальний і ясний ґрунт, і в цьому велике її значення для нас. А пов'язання психології з історією мови надзвичайно корисне: добуті історією факти життя мови треба конечно освітити психологічно, а тоді вони стають ясніші й вірніші; в цьому напрямі історія мови й психологія йдуть тепер рука-в-руку. Факти історичних пам'яток дуже часто потребують доброго психологічного освітлення, від чого стають вони тільки цінніші.

Психологічний підхід до явищ мови розпочався давно, бо ще Ляйбніц писав, що мова — то дзеркало людського мислення. Фр. Гумбольдт (1767-1835) не раз звертав увагу на психологію, виясняючи нею граматичні явища. Але правдивим основником психологічної методи

в мовознавстві став тільки H. Steinthal (1823-1899), проф. Берлінського університету й учень Гербарта; він дуже багато зробив для вияснення психологічною методою істоти мови, вияснюючи зв'язок між мовою й думкою, між мисленням, логікою й психологією. Його праця 1855 р.: „Grammatik, Logik und Psychologie" стала працею епоховою, виперла логіку з граматики й запровадила до неї психологію. Вплив науки Штайнталя на мовознавство був надзвичайно великий і корисний, і він остаточно запровадив до нього психологічну методу досліду.

Американський мовознавець Whitney (1827-1894) так само дуже багато зробив для створення психологічного мовознавства, а праці його мали велике поширення не тільки в Америці, але й ув Европі. Він не раз виступав проти Штайнталевих тверджень, бо був поміркованніший у своїх думках, і закликав не користатися психологією більш, як треба.

Так була затверджена психологічна метода в мовознавстві. Закріпив її остаточно В. Вундт своєю славною працею: „Völkerpsychologie" 1900-1904 р.р., видвигнувши до того й панівну ролю соціяльної чи народньої психології над психологією індивідуальною.

У слов'янських народів так само сильно запанувала психологічна метода вияснення мовознавчих питань, особливо складневих. Ол. Потебня, великий прихильник науки Гумбольдта та Штайнталя, в своїй праці „Мысль и языкъ" 1862 р. пішов значно далі їх; він у нас перший застосував глибокі психологічні вияснення складневих явищ („Изъ записокъ по русской грамматикѣ" 1873-1874 р.р.), зв'язавши їх також з історичним дослідом, від чого праці його стали цінніші. На кожному кроці Потебня користався психологією, даючи глибокі вияснення мовних явищ, вияснення, що панують іще й тепер у нашій складні. Вплив Потебневої науки був надзвичайно корисний, за ним пішло багато вчених, що стосували психологію до мовознавства, напр. Д. Овсянико-Куликовський, Д. Кудрявський та інші.

Згадати треба ще т. зв. Казанську мовознавчу школу, з її славним основником проф. I. Baudouin de Courtenay (1845-1929), що для психологічного (й філософського) мовознавства зробив надзвичайно багато. Його учень, Мик. Крушевський (1851-1887) позоставив кілька зразкових праць, написаних психологічною методою. Бодуен і Крушевський завжди писали з філософським підходом до праці. Із інших учених треба згадати ще К. Аппеля, (1857-1930), що так само не мало працював на цім полі.

Найбільший російський мовознавець, Ол. Шахматов у багатьох своїх працях, особливо в університетських курсах, широко вживав психології для вияснення мовних явищ, але так же само, коли не ширше, уживав і методи історичної. Не те бачимо в його останній праці, — „Синтаксис русского языка" 1925-1927 р.р., де він остаточно стає на психологічну дорогу, сильно обмежуючи свої історичні вияснення. Як я вже вказував, кооперація психології з історією мови була б для складні Шахматова тільки на користь, як то ми бачимо і в працях Потебні, Є. Будде, І. Лося й інших.

Психологічна метода вивчення мови тепер найпопулярніша, бо справді нема змоги інакше вірніш вияснювати багатьох мовних явищ. Дуже цінні праці дали представники цієї методи в своїх слов'янських народів, напр. I. Rozwadowski, St. Szober, F. Trávníček і ін.

Найголовнішим здобутком застосування психології до мовознавства треба вважати закон т. зв. аналогії. Виставляли цей закон здавна, але тільки новограматики належно його всвітлили й відповідно використали. Істота цього закона в тому, що явища частіші й сильніші звичайно уподібнюють собі явища рідші й слабші, що, зрештою, бачимо на кожному кроці нашого буденного громадського життя. Новограматики проголосили за аксіому незмінність мовних законів, а всі виключення з-під цього легко пояснювати законом уподібнення. Аналогія надзвичайно сильна в житті мови, особливо в наголосі, формах і складні, де дуже часто бачимо впливи сильніших форм,

що звичайно тягнуть за собою форми слабші. Підо впливом аналогії, напр., зникає в нас форма двійного числа, випираючись множиною; під тим же впливом зникла в нас форма т. зв. супіна, заступаючись дієйменником і т. ін.

Сильно користаються новограматики й законом т. зв. людової етимології: жива народня мова дуже часто незнані слова уподібнює до слів добре знаних, особливо коли й значення тому не протиречить, напр. *орлоплан* зам. *аероплан* і т. ін.; пояснення цього явища, звичайно, психологічне.

Психологи ж видвигнули дуже цікавий закон, що справді частий у людській мові, — це закон економії сил. У звичайній живій розмові цей закон надзвичайно сильний і вживається на кожному кроці; в складні він дуже частий, напр. при т. зв. неповних реченнях, коли ми звичайно опускаємо все те, що слухач легко зрозуміє й без того; правда, опущене тут ми завжди надробляємо інтонацією.

Явища т. зв. контамінації так само видвигнули головно психологи. Контамінацією звемо такий процес, коли з двох самостійних, але чимсь близьких форм, повстає нова мішана форма, зложена з перших двох. Контамінація буває морфологічна й синтаксична. Напр. наш сучасний дієйменник на *-ть* можна пояснити контамінацією двох давніх форм: т. зв. супіна на *-тъ* та дієйменника на *-ти*. Синтаксична контамінація дуже часта: коли маємо два речення, зв'язаних між собою якоюсь асоціяцією, то з них легко може повстати третє речення (часто „неправильне"), зложене з перших двох.

Література. 16. Аппель К.: Нѣсколько словъ о новѣйшемъ психологическомъ направленіи языкознанія, „РФВ" 1881 р. т. VI кн. 3 ст. 93-142 і кн. 4 ст. 292-302, і окремо, 1882. Appel K.: Psychologja mowy, rzecz z powodu »Psychologji oraz filozofji mowy« Dr. W. Ołtuszewskiego, »Prz. Filozof.« 1899 r. т. II кн. 3 ст. 100-113; його ж: O istocie zjawisk językowych, „Sprawozd. Towarz. Naukow." Варш., 1908 т. I кн. 6-7 ст. 35-38; його ж: Rozwój mowy ludzkiej i języków, „Swiat i człowiek" 1912 р., Варшава, ст. 178-247. Bally Ch.: La pensée et la langue, „Bulletin de la societé de linguist. de Paris", 1922. Bartoš Fr.: O některých z působech české attrakce čili assimilace syntaktické, „L. Fil." 1875. II. 120-126. В. А. Богородицкій: О морфологической абсорпції, „РФВ" 1881 р. т. VI кн. 3 ст. 58-59; його ж: Этюдъ по психологіи рѣчи, „Очерки по языковѣдѣнію" 1909 р., розділ XVI ст. 218-233. Baudouin de Courtenay Jan: O psychologicznych podstawach zjawisk językowych, „Przegl. Filozof." 1903 р. т. VI кн. 2 ст. 122-171; його ж: Próba uzasadnienia samoistności zjawisk psychologicznych na podstawie faktów językowych, „Rozprawy wydz. filologicznego" Akad. Um. 1905 р. т. 40 ст. 68-93, Краків; його ж: Charakterystyka psychologiczna języka polskiego, „Encyklopedja Polska" 1915 р., Краків, т. II ст. 154 і далі; його ж: Kilka wypadków działań analogji w deklinacji polskiej, „Szkicy językoznawcze" 1904 р. I 176-248; там само ст. 97-175 його ж: M. Kruszewski, jego życie i prace naukowe, „Prace Fil." 1888-1889 р. т. т. II 837-849 і т. III 116-175 і окремо, „Szkice język." 1904 р. ст. 96-175. Wallaschek R.: Psychologie und Technik der Rede, Липськ, 1913. Wilhelm Wundt: Wölkerpsychologie, Eine Untersuchung der Entwickelungesetze von Sprache, Mythus und Sitte. Том I: Die Sprache, ч. I ст. XV+627, ч. II ст. X+644, Leipzig, 1900, Том II 1904; 2 вид. 1904 р., 3 вид. 1911-1912 р., рец. див. Delbrück і Кудрявський; його ж: Sprachgeschichte und Sprachpsychologie mit Rücksicht auf B. Delbrücks „Grundfragen der Sprachforschung", Leipzig, 1901; його ж: Ueber Ziele und Wege der Völkerpsychologie, „Philosoph. Stud." т. IV, 1-27. Heym: Wilhelm von Humboldt, Берлін, 1855 (широкий зміст цієї праці подає Писарев у „Сборникъ студ. Петерб. унив." 1860 р. вип. 2). Ginneken: Principes de linguistique psychologique, Париж, 1907. Raoul de la Grasserie: Psychologie du langage. Дарвін Ч., рос. переклад: Выраженіе душевныхъ волненій, 1896. B. Delbrück: Grundfragen der Sprachforschung mit Rücksich auf W. Wundts Sprachpsychologie erörtert, Strassburg, 1901. П. И. Житецкій: В. Гумбольдтъ въ исторіи философскаго языкознанія, „Вопросы философіи и психології" 1900 р. кн. 1 ст. 1-30. Зѣлинскій Θ. Ф.: Вильгельмъ Вундтъ и психологія языка, „Вопросы филос. и псих." 1902 р. т. 61-62. Zieliński T.: Rytmika prozy pięknej i jej psychologiczne podstawy, „Przegląg Humanist." 1922 р. т. I ст. 179-204. Franc Kern: Die deutsche Zatzlehre, Берлін, 1888, розділ I переклав на рос. мову М. Фотъ в „Педаг. Сборникъ" 1903 р. т. II кн. 5 ст. 426-451. Н. В. Крушевскій: Объ аналогіи и народной этимологіи, „РФВ" 1879 р. т. II кн. 3 ст. 109-120, кн. 4 ст. 266; його ж: О морфологической абсорпції, „РФВ" 1880 р. т. IV кн. 3 ст. 21-30 Д. Н. Кудрявскій: Психологія и языкознаніе, по поводу новѣйшихъ работъ Вундта и Дельбрюка, „Извѣстія" 1904 р. т. IX кн. 2 ст. 177-256, і окремо: Юр'їв, 1905 р. ст. 1-82; його ж: Психологическій факторъ въ языкѣ, „Введеніе въ языкознаніе" ст. 89-97, Юр'їв, 1913 р. 2 вид. Łoś Jan: Czy i o ile w przebiegu zmian językowych odbija się stopień cywilizacji lub charakter narodu, „Język Polski" 1926 р. ч. 2 ст. 41-47. Младеновъ Ст.: Синтактична контаминация, „Уводъ въ общото езикознание", Софія, 1927 р. ст. 223-227. M. Mül-

ler: нім. переклад: Das Denken im Lichte der Sprache, 1888 р.; рос. переклад: Наука о мысли. Д. Н. Овсянико-Куликовскій: Наблюдательный и экспериментальный методы въ искусствѣ, „Вѣстникъ Воспитанія" 1903 р. кн. 4. Dr. Wł. Ołtuszewski: Psychologja oraz filozofja mowy, Варшава, 1899, 104 ст., рец. Аппеля в „Przegl. Filozof." 1899 т. II кн. 3 ст. 100-113, кн. 4 ст. 127-131. М. Оппоковъ: Народнопсихологическая грамматика Вильгельма Вундта, языкъ, популярное пособіе по философіи и психологіи языка, Київ, 1910 р. 127 ст. M. Paciorkiewicz: Namiętność językowa, „Przegl. Współczesny", Краків, 1923, IV, 137. Погодинъ А. Л.: Почему не говорять животныя, „Унив. Изв.", Варшава, 1908, окреме видання М. Вольфа, Спб. 1908; його ж: Языкъ какъ творчество, психологическія и соціальныя основы творчества рѣчи, происхожденіе языка, „Вопросы теоріи и психологіи творчества" т. IV ст. 1-560, Харків, 1913. А. А. Потебня: Мысль и языкъ, „ЖМНПр" 1862 р. ч. 113 ст. 1-118, ч. 114 ст. 1-33, 89-131, окремо Спб. 1862 р. ст. 1-191, 2 вид. Харків 1892 р. ст. VI+228, 3 вид. Харків 1913 р., 4 вид. ВУАН 1922, 5 вид. Харків 1926. Ставревъ В.: За аналогията и по-важнитѣ случаи отъ нея въ развитието на българския езикъ, „Изв. на Сем." 1911 р. т. II ст. 399-412. А. И. Томсонъ: Аналогія, „Общее языковѣдѣніе" 1910 р. 2 вид. ст. 327-350. Г. Челпановъ: Объ умѣ животныхъ, „Вопросы филос. и психол." 1908 р. St. Szober: O podstawach psychicznych zjawisk językowych, „Sprawozdanie Szkoły realnej im. Staszyca" za rok szkolny 1906-7, Варшава, 1907 р. ст. 1-20, рец. Улашина в „Prace Fil." 1909 р. т. VII ст. 120-124; його ж: O uczuciu w języku, „Język Polski" 1921 р. ч. 6 ст. 97-106; його ж: Podstawy psychologiczne języka, „Zarys językoznawstwa ogólnego" 1924 р. ст. 1-188. H. Steinthal: Grmmatik, Logik und Psychologie, ihre Prinzipien und ihr Verhältniss zu einander, Берлін, 1855 р., перероблене на: Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft.

9. Формально-граматична метода.

Частина новограматиків, вичищаючи граматику від впливів логіки, пильнують триматися чистої формально-граматичної методи. Логіка найбільш закоренилася була в складні, особливо в різних окресленнях її форм; викидаючи логічні окреслення, вчені пильнують заміняти їх чисто граматичними. Дійсно, так було б послідовно й для науки корисно, але виявилось, що збудувати цілу складню на чистих формально-граматичних засадах — через брак відповідного розроблення — ще дуже не легко. Так, візьмім складню простого речення, — всі т. зв. основні й пояснювальні члени речення, як і саме речення, звичайно окреслюються з погляду логіки, а добрих формально-граматичних окреслень ще не маємо. Те саме треба сказати й про т. зв. „частини мови" чи групи слів, — панує окреслення логічне, а чисто граматичного мало хто дає. Правда, формально-граматичний керунок у мовознавстві ще не розроблений, хоч останніми часами власне він шириться все більше та більше, особливо в складні.

Формально-граматична метода вже має за собою довгу низку прихильників, а серед них такі мовознавці, як: Міклошіч, Потебня, Фортунатов, Шахматов, Ries, Будде, Кудрявський, Szober і багато ін. Напр. Д. Н. Кудрявський у своїм „Введеніи въ языкознаніе" 1913 р. дуже добре проводить формально-граматичну методу для цілої складні (ст. 97-130), а ще в більшій мірі робить те Шахматов у свій Складні 1925-1927 р.

Звичайно, формальна школа в своїй істоті порівняльно-історична й психофізіологічна, але вона пильнує викинути з граматики логічні окреслення, й дати замість них окреслення чисто граматичні. В дуже багатьох випадках ці окреслення справді простіші й вірніші, й дуже практичні при т. зв. аналізі речення; наприклад: підмет — це назовний відмінок іменника, присудок — дієслово, об'єкт — непрямий (залежний) відмінок іменника, атрибут — прикметник, прислівникове пояснення — прислівник і т. ін. Потебня стояв власне на цім погляді, пильно тримаючись чисто граматичних окреслень.

На жаль тільки, метода ця дуже мало розроблена, поки що маємо дуже мало праць, де вона була б повно й послідовно застосована. Звичайно ж буває так, що вчені, стоючи на граматичній методі, таки збиваються час від часу й на бік логіки. Бачимо це навіть у Потебні, особливо в т. III його „Изъ записокъ", часто бачимо це й у Вундта в його граматичних окресленнях. Але з ширшим і глибшим розробленням метода ця безумовно стане дуже корисна в мовознавстві, і певне тільки тоді зможемо створити чисто формальну складню, без жодних впливів логіки.

Не злі початки цього маємо вже в пореволюційній Росії. Зараз по жовтневій революції Народній Комісаріят Освіти

офіційно наказав, що по всіх школах, викладаючи граматику, треба триматися „формальної методи“. Це й стало причиною всебічного вияснення завдань формально-граматичної методи. Методу цю проповідував іще до революції московський педагог А. М. Пєшковський, а по революції він дав цілу низку праць для вияснення нової методи. Цієї ж методи дотримуються й учені т. зв. московської школи: М. Н. Петерсон, Н. Дурново й багато ін., що так само дали низку праць, обороняючи формальну методу.

Але хутко виявилось, що московська школа не має одного погляду на істоту й завдання формальної методи, бо й саме розуміння граматичної форми в учених не було однакове. Вив'язалася дуже цікава полеміка, що допровадила в кінці до вияснення багатьох темних питань не тільки методологічних, але взагалі складневих. Другий дуже корисний наслідок цієї дискусії — повстала низка добрих шкільних підручників, написаних формальною методою.

Література. 17. Див. літературу 1, 2 і 7. Пешковский А. М: В чем же, наконец, сущность формальной грамматики? „Знамя рабфаковца“ 1924 р. кн. 1-2, передруковано в „Сборник статей“ 1925 р. Н. Н. Дурново: В защиту логичности формальной грамматики, „Родной язык в школе“ 1925 р. кн. 3; його ж: О формальной грамматике и логике, там само, кн. 6. А. М. Пешковский: Понятие отдельного слова, „Сборник статей“ 1925 р.; його ж: Наш язык. Книга для учителя, 1924 р., вип. I-II. Е. Будде, рец. на Пєшковського в „ЖМНПр“ 1915 р. кн. 2, відповідь автора кн. 4. М. Н. Петерсон: Очерк синтаксиса русского языка, М. 1923. Н. Дурново: Языковедение в России, „Іужн. Фил.“ 1926 р. т. V ст. 249-252. Л. В. Щерба: Субъективный и объективный методъ въ фонетикѣ, „Извѣстія“ 1909 р. т. XIV кн. 4 ст. 196-204. А. И. Томсонъ: По поводу статьи Л. В. Щербы, „Извѣстія“ 1911 р. т. XVI кн. 3 ст. 143-150. Горовой С.: Элементарный курс формальной русской грамматики: фонетика, морфологія, синтаксис; пособие для учителей, взрослых, учащихся й самообразования, ГИЗ, 112 ст. Дудель П. А.: Грамматика русского языка. Синтаксис (в связи с морфологіей). Опыт построенія систематического курса по принципу граматических форм, Москва, ГИЗ, 95 ст.

(Кінець буде).

Іван Огієнко.

Наша твердиня.

Поема.

6. Заснýлим.

Мов струн на кóбзі, ряд передо мнóю,
Співýчих рідних слів.
Торкáю їх нехúбною рукóю
І піснею бадьóрою й лункóю
Буджý заснýлих земляків.

Надхнéння пóвний сам, чекáю чýда, —
Розвію сон, чи ні?..
Тяжкá чужúни дáльної занýда:
Душá — вже не душá, самá облýда,
Примáри чóрні в чóрнім сні...

Не пóстаті, а невирáзні тíні —
Сліпí, глухí, німí...
Невжé ж і рідна пісня Україні
Без відгуку пролúне в цій пустúні,
Як крик самітній в дúкій тьмі?..

То хай же крúє їх Святá Покрóва
Від смéрти й забуттá!
Комý байдýжа вже і рідна мóва,
Тогó не збýдить і стрілá громóва
До боротьбú та до життá.

12. VI. 1935.

С. Черкасенко.

Артизм творів Степана Руданського.

(Продовження).

11. Коломийка.

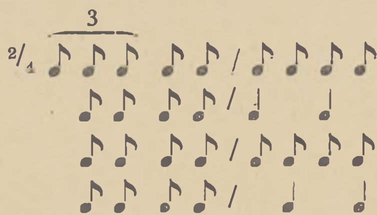
Найбільше вживаний у поезії Руданського ритм — це звичайна коломийкова строфа, розбита, за прикладом Шевченка та інших українських поетів, на 4 рядки за схемою:

2/4 ♪ ♪ ♪ ♪ / ♪ ♪ ♪ ♪ a
♪ ♪ ♪ ♪ / ♩ ♩ b
♪ ♪ ♪ ♪ / ♪ ♪ ♪ ♪ c
♪ ♪ ♪ ♪ / ♩ ♩ b

Вивів циган на ярмарок
Коня продавати,
Посходились ярмаркові,
Стали оглядати.

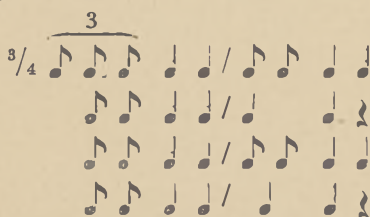
Таким ритмом написав Руданський 6 ліричних поезій, 86 приказок, 6 балад, 6 історичних поем, велику циклічну поему: „Байки світової в співах“, поему „Цар Соловей“, переклад „Слова про похід Ігоря“, деякі частини перекладу Королєдворського й Зеленогорського рукописів, та частини лібрета опери „Чумак“; разом 3732 строфі, т. зн. приблизно 40% цілої поетичної творчости Руданського.

Тільки незначною відміною цієї ритмічної схеми є коломийкова строфа з тріолею в першому такті, замість першої чвертки чи двох вісімок:
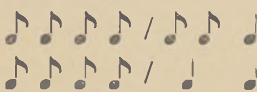

Та ходи, старий, голуб сивий,
До мойого двору,
Сідай, старий, а я поруч,
Сяду й поговору.

Маємо 5 таких строф у „Чумаку“. Можна їх також читати у тричвертковім такті, а саме:

Дальша незначна модифікація коломийкової строфи — це заміна 3-ої й 4-ої вісімки в другому такті однією чверткою по схемі:

І на Проводи сказав
Хрищеному люду:
Окулярів не купив,
То й дяком не буду.

Такою строфою написано 96 приказок, 8 строф у перекладі Королєдворського і Зеленогорського рукописів і частина „Чумака“, — разом 626 строф.

Дальша коломийкова модифікація — це строфа з двома чвертками також у 2. і 6. такті, з римою abcb:

Голова хитнулась,
Коса розвинулась,
До білої шиї
Шовком пригорнулась

Цією строфою написані 3 ліричні поезії, 4 приказки й 15 строф „Чумака“, разом 82 строфі.

Тим самим ритмом, тільки без розбиття на строфи, в чотиротактових рядках, римованих неправильно, а більшістю неримованих, написана найзначніша частина перекладів Руданського, а саме 844 рядки Королєдворського й Зеленогорського рукописів, ціла „Іліяда“ і „Війна жаб з мишами“, разом 16890 рядків. Спеціяльно щодо перекладу цим ритмом „Іліяди“ та „Війни жаб з мишами“, — то Руданський, по довгій надумі, рішив при помочі саме цього ритму передати гексаметр. Цікаво, що теж інші наші письменники мусіли відчувати пригідність цього ритму для передачі гексаметру, коли, напр., закарпатський письменник Лучкай, як видно з захованого уривку, перекладав гексаметри Овідія тим же ритмом. Зеров називає цей вірш: „народній, дванадцятискладовий, той, що з нього виходив і Шевченко в таких от, приміром, уступах:

Давно те минуло, як мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав і т. д.

Тільки Шевченко запровадив чоловічі рими й наслідком того скоротив деякі рядки до 11 складів“.

Ми ж можемо, згідно з теорією музичних ритмів, назвати цей розмір модифікованою коломийкою, і це нас охоронить від непорозумінь із „уриванням складів“ підо впливом риму.

Далі, змодифікував Руданський цей ритм таким способом, що збудував, для балади „Заклята дочка“, строфу шести-

рядкову, по 2 такти в кожному рядку, з римами abcbdd:

Мати дочку гонить
З постелі раненько,
Іди ти по воду,
Моя Ганнусенько,
По воду студену,
Під вербу зелену.
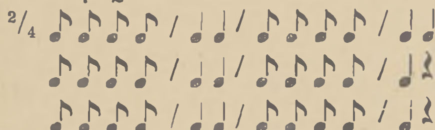
Таких строф маємо 12. Цією самою строфою, тільки з римами aabccb, написана одна приказка, зложена з чотирьох строф:

Жонатий притявся,
Раптом обізвався:
Ти niema kadensu!
А той усміхнувся,
Боком повернувся,
Szukaj, каже, sensu!

Ця сама схема, тільки без римів і розложена в шеститактових рядках, лягла в основу перекладу уривку з Вергілієвої „Енеїди", 100 рядків. Цей переклад, на перший погляд, можна б уважати гексаметровим, бо число складів у рядках таке саме, як звичайно в гексаметрі. Але коли приглянутися ближче, то побачимо, що ці вірші не дадуться читати метро-тонічними стопами, бо все виходять неможливості щодо наголосу та сполуки слів; отже, одинокий спосіб читання — це двочвертковий ритм, модифікована коломийка:

Щиреє кохання не перечить слову матері своїй,
Одкладає крила і Юловим ходом іде, поспішає.

Дальші модифікації коломийки — це вже здебільша літературні комбінації, що затрачують характер властивої коломийки, хоч мають у більшості випадків ритмічні паралелі в народніх піснях. Є це вже штучні строфи у двочвертковому такті, в яких 4. і 8. такт мають усе по 2 чвертки, — і тільки ця риса дає нам право зараховувати їх, із методичних оглядів, до групи коломийок. Такі комбіновані строфи мають найрізнорідніші схеми; і так, знаходимо 5 строф трирядкових, кожний рядок чотиритактовий, такти 2. і 4., 6. і 10. по 2 чвертки, 8. і 12. по 1 чвертці з павзою:

Китяхо пахуча із рожі — трицвіту,
Китяху ловити дівча почала
Та й бідна у воду холодну пішла.

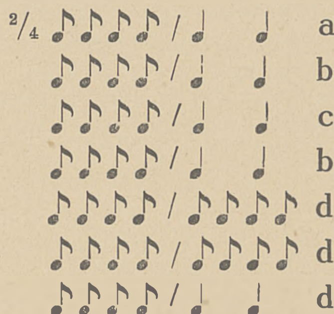
Далі, чотирирядкова строфа, по 2 такти в рядку, 2., 4. і 8. такт по 2 чвертки, рими abcb:

Перейшов чорнявий
Вузенькую кладку,
Затуманив, перехмарив
Біленькую хатку.

Так писана балада „Верба" (25 строф) і частини перекладу Короледворського й Зеленогорського рукопису та „Чумака".

Знаходимо в Руданського, крім того, ще 49 комбінованих коломийкових строф 7-ох різних типів; точних схем усіх цих строф тут уже не наводжу, тільки спинюся на особливо цікавих трьох типах.

В першу чергу занотовую 7-рядкову строфу з характеристичним чергуванням чотиривісімкових і двочверткових тактів, рими abcbddd:

Не згадаю гадки,
Не змишлю я мисли,
Як чорнії хмари,
Чорні думи звисли!
Порадь, мати, що діяти,
Ой чи жити, чи вмирати,
Порадь, моя мати.

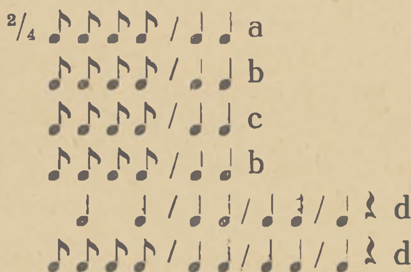
Про комбінаційний хист автора свідчить теж строфова й ритмічна будова балади „Безнадія", перемобленої з Бюргерової „Ленори". Строфа ця в Руданського восьмирядкова: перші 4 рядки — це звичайна коломийкова строфа з двома вісімками й одною чверткою в 2. і 6. такті, дальші 2 рядки мають у кінцевих своїх тактах по дві вісімки й одній чвертці, а дальші два — по дві чвертки, рими ab cbddee:

Ліси, села і поля.
Мимо них летіли,
І камінні мости
Під конем греміли.
Місяць зототом горить,
Вмерлий птахою летить.
— Страшна тобі згуба?
— Ні — говорить люба.

Особливо цікаве те, що ця, на народньо-ритмічній основі збудована строфа, творить, — своєю будовою, числом складів у поодиноких рядках і римами, — повну аналогію до Бюргерової ямбової строфи, хоч ямбами строфи Руданського читати ніяк неможливо. Ось, для порівняння з вище зацитованою строфою Руданського, одна строфа з Бюргерової „Ленори“:

Der König und die Kaiserin,
Des langen Haders müde,
Erweichten ihren harten Sinn
Und machten endlich Friede;
Und jedes Heer mit Sing und Sang,
Mit Paukenschlag und Kling und Klang,
Geschmückt mit grünen Reisern,
Zog heim zu seinen Häusern.

Вкінці, наводжу ще дуже цікаву коломийкову комбінацію, що передає по-мистецьки певний поетичний настрій: є це 16 тактів, розміщених у 6 рядках: у 4-ох перших по 2, в 2-ох других по 4, рими abcbdd:

Згадай мене, мила,
Ранньою весною,
Як зав'яне квітка
В тебе під ногою
І засохне до весни,
Тоді мене, мила, спом'яни.

Як бачимо, в моменті найбільш меланхолійному („І засохне до весни“) нагромаджуються самі здовжені, чверткові склади, і таким чином теж ритмічно підкреслюють даний настрій.

В цілому можна сказати, що коломийка взагалі є найбільш поширений у поезії Руданського ритм, а саме коло 80% усіх його поезій писані цим ритмом, всього 1617 строф і, крім того, 17059 поодиноких рядків. Правда, до такого сильного поширення цього ритму причинився дуже переклад „Іліяди“, що сам займає 15692 рядки; але все таки треба признати, що й на оригінальній творчості Руданського сильно позначилася перевага коломийки, яка свідчить про те, що поет близько стояв як до народньої поезії, так і до сучасної української літератури, де цей ритм був найпопулярніший. Ця перевага коломийки часом викликує прикру для вуха та втомлюючу в процесі психічного сприймання монотонність, що нівечить естетичну вартість ритміки вірша. Особливо можна це відчути у великих розмірами творах: „Цар Соловей“, „Байки світовії“, в історичних поемах та в перекладах. Одначе, коли з другого боку зважимо, що в коломийкових ритмах Руданського нараховуємо аж 17 різних, дуже дотепних ритмічних комбінацій, що віддають часто нюанси змісту й настрою — тоді, як більшість українських поетів того часу послугувалася майже виключно тільки „класичними“ коломийковими строфами перших двох типів —, тоді побачимо, як дуже вище стоїть поезія Руданського, в формально-естетичному огляді, від решти поетичної продукції менше талановитих поетів того часу, — та оскільки неоправданий погляд на Руданського, як на поета, що не дбав про форму своїх творів. (Далі буде).

Львів. М. Гнатишак.

Сучасна українська літературна мова.

XI.

Родовий, а не знахідний.

Чимало маємо таких дієслів, що в нашій буденній інтелігентській мові ставимо по них знахідного відмінка, але в новій літературній мові, слідом за мовою живою народньою, потроху закорінюється родовий. Ось трохи прикладів на це з Черкасенкового „Дон Хуана“: Дай очам утіхи 16. Слів додержує своїх 123. Додержав слова 109. Завдасть роботи 62. Заслуговують сповіді 47. Згрібає сухого листя 14. Піддала ногам охоти

14. Співав пісень не грішних 40. Пісень багато вже мені співала 60. Чекаючи метеликів 63. Шукали тіла 115 і т. ін.

Молоді письменники ще охотніш пильнують додержувати цієї форми. Ось приклади з „Міста“ В. Підмогильного: Вичекавши такту 216. Дізнав глибокої радости 153. Діставши найкращих підручників 95. В цьому він добачав величезного поступу 135. Міг добирати хусточок і шкарпеток 64. Він похапцем добирав слів 55. Добирав потрібної комбінації 99. Добравши товариства 173. Надав йому потрібної урочистости 53. Всім словам надає глибокого змісту 69. Надав їм темпу 197. Надавав чарівної краси 66. Костюм надавав хлопцеві незвичайної сміливости 101. Волосинки надавали йому неохайного вигляду 7. Надаючи пригоді широкої, трохи не символічної ваги 52. Лист прибрав вигляду 118. Воно прибрало того вигляду 236. Навіщо ви псевдоніму прибрали 101. Прибравши ширшого й благороднішого завдання 65. Шукати перлів 186. Спинився послухати українських пісень 55.

XII.

Прикметник приналежности.

Жива народня українська мова кохається в прикметниках приналежности, а форми родового приналежности помітно оминає; звичайно пишемо й кажемо: батькова хата, рідше: хата батька. Це саме бачимо і в працях старанних наших стилістів: у них панує прикметник приналежности, а родовий — багато рідший. Як у Черкасенка, так і в Підмогильного, прикметники приналежности — на кожному кроці (правда, часті й форми родового приналежности), а тому подаю мало прикладів.

„Дон Хуан“: Слів Каталіонових 13. Слуга маркизів 13. Кінь Дон Хуанів 22. Панового коня 65. Нахабством Лепорелловим 93.

„Місто“: Борисові відвідини 176. Консерватизм поглядів Борисових 176. Відпусткові посвідки 103. Степанів вигляд 233. Цигарка хлопцева погасла 59. Знайшов своєю ногою сусідчину 217.

XIII.

Давальний учасництва й приналежности.

Серед залишків глибокої старовини знає наша мова дуже цікаві форми давального відмінка, — це т. зв. давальний учасництва: коли відбувається щось на користь чи на шкоду якійсь особі, то назву тієї особи ставимо в давальнім відмінкові без прийменника (на пита́ння: кому?): Серце їй (а не: в неї) стукало. Ця форма близька до форми давального приналежности: кінець книжці (замість звичайного: кінець книжки).

Про ці форми я докладно писав у „Рідній Мові“ 1933 р. ст. 5-10, 25, та 1934 р. ст. 75. 76. 307. 454, — туди й відсилаю тих, що бажають ширше познайомитися з цією формою.

Ось трохи прикладів із Черкасенкового „Дон Хуана“: Засіданню кінець 48. Величний гімн коханню 114. Чортові він брат 15. А мені б хотіла бути сестрою 19. Я йому і так сестра 19. Регоче, аж живіт йому ходором ходить 47. Тінь задуми промайнула йому обличчям 110. Розв'яжеш язика їй 92. Перейму вам красну цю промову 42.

Молоді сучасні наддніпрянські письменники пильнують свідомо вживати цієї форми, чому вона тепер потроху стає формою звичайною. Ця жива наша форма часта в „Місті“ В. Підмогильного. Ось трохи прикладів.

Шия *йому* (а не: в нього) боляче щеміла 14. В грудях йому запалюється новий вогонь 33. Страва освіжила йому (а не: його) думки 46. Все приємно тішило йому очі 55. Це було йому мов перше причастя 64. Ноги йому ще тремтіли 73. Дні йому минали повні 77. Благословенний лад панував йому в голові 79. Голос йому тремтів 82. Тіло йому починало щеміти 83. Обличчя йому пашіло 117. Щоки йому раптом порожевіли 144. Протяг дратував йому обличчя 167. Ця думка йому була прикра 180. В голові йому зринав образ 192. Серце йому кидалось 248.

Він тихо гладив *їй* (а не: в неї чи її) волосся 42. Коліна їй ламляться 59. Жоден м'ясень не ворухнувся їй на обличчі

75. Хмарки плили їй у очах 129. Нудьга відбирала їй сміх 197.

Їм у серці живе ідея 30. В свідомості їм є завдання й обов'язок 30. Слова танули їм невимовлені на устах, і вітер з-над Дніпра торкався їм тіла пристрасним лоскотом 42. Не знаючи їм назви 64.

Проходячи проти пам'ятника Хмельницькому 55. Згадки за науки були хлопцеві прикрі 67. Збудила хлопцеві тугу 72. Таємниця й заборонність розпалювали хлопцеві цікавість 78. Збудивши хлопцеві низку міркувань 241. Єдиною розрадою Степанові було знайомство з Максимом 67. Зворушивши душу Степанові 147. Загубив лічбу дням 72. Лотерея на користь безпритульним 116.

XIV.

Знахідний відмінок іменників чол. роду однини в формі родового.

Українська жива мова, а надто мова східньоукраїнська, вельми любить уживати знахідного відмінка в формі родового: купив воза (а не: купив віз). Але треба пам'ятати, що цю форму можуть мати йменники тільки чоловічого роду (ніколи — середнього й жіночого!), та й то не всі, а тільки ті, що в родовім мають закінчення *а* (а не *-у*). Законові цьому підпадають звичайно ті йменники, що існують, як окремі самостійні речі. Цю оригінальну ознаку нашої мови я докладно описав у „Рідній Мові“ 1933 р. ст. 43-8, 83-90, 119-24, — туди й відсилаю цікавих познайомитися з нею.

Цю живу ознаку народньої мови давно вже прийняла наша літературна мова за норму й знає її на кожному кроці. Найвидатніші наші письменники, найкращі знавці мови вживають її на кожній сторінці своїх творів. Навпаки, письменники „по цей бік Збруча“, одірвані від живущого невичерпного джерела літературної мови, — живої народньої мови Київщини, помітно — за польським впливом — оминають цю форму, ніби боячись її вживати; правда, за останні три роки форма родового замість знахідного починає помітно ширитись і в мові „галицькій“.

Для С. Черкасенка, доброго знавця живої народньої мови, це звичайна форма, чому „Дон Хуан“ переповнений нею. Я бачив авторський примірник цієї п'єси для дальшого видання, — скрізь ці форми знахідного перероблені на форми родового на *-а*. Подам трохи прикладів за азбукою цих іменників у формі родового. Нехай наші читачі глибше пізнають цю форму на самих прикладах.

Підкручуючи вуса 93. Здіймає капелюха 59. Скидає капелюха 65. Подає капелюха 107. Бере капелюха 115. Зриває капелюха 116. Кладе капшука 53. Бере капшука 54. Вхопивши капшука 77. Надливає келиха 112. Бере келиха 112. Бере кубка 50. Перехиляє кубка 83. Доливає кубка 97. Листа дістав 34. 35. Листа одержав 34. Держить листа 93. Показує на лоба 20. Бере персня 26. Скидає плаща 84. 108. В плуга запріг воли 88. Кидає повода 22. Дає йому поличника 35. 36. Затуляє рота 57. 65. 68. Затуливши рота 113. Затулив рота 118. Підіймає стека 22. Показує на стільця 85. Падає на стільця 104. Впіймати за хвоста 78. Крутити хлопця за чуба 58. Хапає його за чуба 58. Розв'яжеш язика 92.

Подаю далі трохи виписок із „Міста“ В. Підмогильного. Добрий знавець народньої мови, В. Підмогильний так само на кожнім кроці вживає форми родового замість знахідного чол. роду, — це для нього звичайнісінькі форми.

Сівши в автобуса 115. Влаштують бенкета 229. Діставши бронхіта 119. Одержуючи букета 222. Танцювали вальса 198. Передаючи відписа 47. Вивернувши гаманця 239. Вони зійшли на Володимирського Горба 41. За гривеника довідався 54. Доглядати журнала 187. Одімкнув замка 12. Кинув інститута 175. Іспита призначено на першу 14. Треба скласти іспита 20. Складе іспита 24. Склав іспита 38. 42. Іспита складено 39. Обтер каламаря 153. Одкривав каламаря 166. Глянувши на календаря 114. Узявся за капелюха 103. Насунувши капелюха 151. Придбав капелюха 161. Скинула капелюха 178. Кинув капелюха 205. Насунувши капелюха 233. Скинув капелюха 243. Повісив капелюха 250. Скинувши кашкета 21. Наділи кашкета 139. Купивши квитка 115. Витягнув квитка 116. Посадовила його на килима 205. Може

дати ключа 33. Поклав під ґанок ключа 108. Умовився про ключа 232. Перемінив комірця 114. Неспокійно розірвав конверта 11. 111. Концерта слухав 115. Почав одягати костюма 229. Переглянув листа 11. Повезла листа 42. Ховаючи листа 47. Згадав про листа 61. Тримаючи листа 62. Переглянути листа 112. Взяв листа 112. Викликав ліфта 232. Дав йому ляпаса 144. Відчепірювала мізинця 35. Затримавши м'яча 55. Він поклав недокурка на стола 89. Підніс ножа 228. Ножа вигострив 244. Натягти носа 85. Шукати об'єкта 15. Загострив олівця 16. Забув олівця 63. Добувши олівця 148. Скасував олівця 167. Узяв олівця 228. Порвати папірця 148. Пароплава розвантажувати 10. Скинувши піджака 198. Переоблювати плана 120. Подякувати за подарунка 117. Витяг портсигара 174. Схопивши портфеля 210. Розкладають рукописа 48. Сховав рукописа 53. Останнього сірника витратив 12. Сірника дайте 13. Застелив стола 153. Злігши на стола 233. Уподобав столика 242. Написати сценарія 131. Витрусив френча 14. 46. Надів френча 16. Скинув френча 22. Трусив свого френча 24. Палити френча 107. Врізати хвоста 85. Гнати човна 77. Висуваючи щелепа 188. Розпочати щоденника 114. 148. Показувала язика 47.

Іван Огієнко.

Недуги мови.

2. Плутання.

Плутання (paraphrasia praecox Poltern) — це досить рідка недуга. З одного боку подібна вона трохи до заїкування, навіть уважають її недугою психорідного походження, то знову нагадує в дечому іншу групу мовних недуг, белькотіння, і тому середній людині трудніш її завважити. Зрештою навіть дехто з дослідників мови не виділює її, тільки влучує або до заїкування, або до белькотіння, залежно від того, до котрої групи більш наближується своїми об'явами.

Заїкування нагадує ця недуга тим, що той, хто плутає, зупиняється в мові, зовсім як заїка, але коли заїка, бажавши перемогти перешкоду, затинається ще більше, плутання минає легко, як що тільки звільнити темп мови. Понадто виступають в плутанні об'яви, характеристичні тільки для белькотіння. Сюди належить невиразна артикуляція й нетрівке наслідство звуків і складів у слові. В легших випадках нагадує плутання т. зв. перемовлення, що може виступити у кожного при перемученні, неввазі й при швидкому говоренні. Проявляється воно тим, що переставляємо й міняємо склади двох сусідніх слів, додаємо, зміняємо, випускаємо чи переставляємо котрусь частинку слова. Але коли таке перемовлення виступає тільки в ряди-годи, та й дотичить звичайно одного чи двох слів, то в плутанні воно дуже часте, й немає речення, а навіть слова, щоб ця помилка не виступила. В тяжчих випадках плутання поодинокі звуки виходять такі невиразні, що подібні бренінням (*п, б, ф; к, д, ґ, х* та інші) годі від себе відрізнити. І тоді плутання нагадує зовсім белькотіння. Одначе той, хто плутає, старається ще дуже поспішно говорити, і, як уже зазначено, зупиняється при тому. Цей поспіх дає у висліді ще т. зв. розгублення звуків, об'яв, характеристичний знову для белькотіння. Але все те минає, коли тільки ослабити темп мови й уважати за своєю артикуляцією. І цим саме різниться плутання від заїкування і белькотіння.

Хворих на плутання можна поділити на дві групі: а) вповні інтелігентних, що скоро думають і охотно виповідають свої думки; б) що повільно думають, мало інтелігентних скрупулянтів. У перших ізза надміру гадок та охоти виповісти їх негайно наступає якби частинний параліч язика, що, заплутавшись, не ладен виконати якслід своєї роботи, але вертається негайно до рівноваги, якщо заставити його працювати спровола. Друга група формулює свою гадку довго й поволі, а потім, бажаючи наздогонити утрачений час, спішиться з її виявленням, а наслідки цього такі самі, як у першої групи. Цих треба вчити не тільки спокійно говорити, але й думати.

Варшава. П. Кривоносюк.

Причинки до порівняльної морфології української мови.

I.

У говорі сіл: Головчинець, Королівки, Рожанівки, Товстого й Товстого-міста, Заліського повіту, відміняються іменники середнього роду приголосної відміни так: N^1 A^1 V^1 ти^{е}ле́[1], G^1 ти^{е}ле́тє, D^1 L^1 ти^{е}ле́тю, I^1 ти^{е}лєтьом; множина ціла нормальна, як у літературній мові. Але є вже нові, правда, ще рідкі, форми: D^3 ти^{е}ле́тьом, L^3 ти^{е}ле́тьох.

Як бачимо, говір у декотрих формах[2] відбігає від літературного зразку. G^1 є ти^{е}лєтє, пацєтє, лошитє, дівчитє (=r'i-); D^1 L^1 ти^{е}лєтю, I^3 ти^{е}лєтьом, де в літературній етимологічні: теляти, теля(те)м[3].

Як же пояснити ці форми? Звідки вони в говорі взялися?

Проф. В. Сімович думає, що D^1 (ти^{е}лєтю) повстав під сильним польським впливом[4] (Грам. укр. мови[2], 180, зам. 2). Я думаю, що в цих формах жодного польського впливу нема; а надто тому, що говір Головчинець (і решти вичислених сіл) з ніяким польським компактним скупченням не сусідує. В містечку Товстім є, правда, поляки, але їх вплив на мову сіл найменший. До того ж ці форми старі, так що тоді, коли вони повставали, той вплив був ще менший.

Пояснюю ці форми впливом аналогії, що в кожній мові грає велику ролю. І так, у нашому випадку G^1 ти^{е}лєтє, D^1 L^1 ти^{е}лєтю є звичайне вирівняння закінчення в усіх відмінах одного роду. Отже: G^1 ти^{е}лєтє, як: значінє, сїмнє, збіжи; D^1 L^1 ти^{е}лєтю, як: значіню, сїмню, збіжу; I^1 ти^{е}лєтьом, як: значіньом, сїмньом, збіжом. Закінчення *-'ом* у м'якій, а за нею в приголосній відміні, з твердої (*о*) відміни (добром). Вплив твердої *о* відміни видно вже також у нових формах D^1 ти^{е}ле́тьови, поруч частішого ти^{е}лєтю.

[1] *и^{е}* це *и* в *е* поза акцентом; приголосна + *ї* = м'яка пр. + *і*, нї = ні; ў = *в* у двозвуках (лат. u̯); и^{і} = *и* з *і*.

[2] Про звучню тут не говоримо.

[3] Так у сусідніх Ворвулинцях (2 клм); в дальших селах на південь, в Солонім і інших на захід (до Дністра) є: ти^{е}лєти, ти^{е}лєти^{е}м.

[4] Про інші відмінки не говорить.

І цей вплив м'якої середньої відміни переходить поволі й до множини. Чуємо поруч нормальних: D^3 ти^{е}лєтам, L^3 ти^{е}лєтах також: ти^{е}лєтьом, ти^{е}лєтьох, як: значіньом, мньом, значіньох, мньох, а то й збіжо́м, збіжо́х (хоч то збірне).

Ці аналогічні форми могли тим легше повстати, що N^1 усіх згадуваних іменників закінчується однаково: значінє, мнє, сімнє, збіжи^{е} — ягне́, ти^{е}ле́, ни^{е}божи́.

II.

Інше питання того ж говору, що належить також сюди, це форми D^3 L^3 типу: лю́дьом, гру́дьом — лю́дьох, гру́дьох. Літературна мова має в цілій відміні одностайність — *-ам* (*-'ам*), *-ах* (*-'ах*): грудям — грудях, коням — конях, дням — днях, жінкам — жінках, паням — панях, добрам — добрах, сонцям — сонцях, лошатам — лошатах.

У говорі Головчинець і сусідніх сіл, як рівно ж у багатьох Подільських[1] говорах, запанувало в чоловічих м'яких, жіночих м'яких і приголосних та середніх м'яких іменників (кінь, день; бабунє, ніч; груди; значінє) закінчення *-'ом*, *-'ах*. І маємо D^3: коньом, дньом, ножом, бабуньом, шийом (поруч шиям), ночом, грудьом, значіньом, а то й ти^{е}лєтьом; L^3: коньох, бабуньох, значіньох.

Тільки іменники чоловічого роду на *-й* (край) мають незмінну літературну форму: краям, краях; зате жіночі іменники на *-я* (шия) вже захиталися й маємо: шиям — шиях і шийом — шийох.

Приймати, скажім, польський вплив тут не приходиться, бо закінчення *-ом* нема в твердих відмінах (чоловікам, -ках; жінкам, -ках; добрам, -рах), а до того L^3 у польській мові має *-ах*. Зрештою, як уже сказано, такого видатного польського впливу на цей говір ніколи не було.

Вияснення цих закінчень D^1 L^1 треба шукати в числівникових *і* пнях, насам-

[1] І лемківських, див. Соболевскій: Опытъ русской діалектологіи, III, „Живая Старина“ 1894, IV, 55.

перед у слові *три*, а там уже й: п'ять, шість... Сьогоднішній D^3 L^3 *тром* — *трох* — це тільки аналогія форм *трем* — *трех*[1] до *двом* — *двох*. Ці закінчення *-'ом*, *-'ох* дісталися насамперед до *і* пнів (груди, люди), а згодом до *н* пнів (дни), а далі до всіх м'яких відмін (*йо*, *я*, *є* пні). Підпирає цю думку те, що ще й тепер поруч *грудьом*, *-дьох* існують паралельні архаїчні[2] форми: *груде́м*, *-де́х*. Форм: *людем* — *людех* говір уже не знає, тільки: *лю́дьом*, *лю́дьох*. Але Ворвулинці й села на південь та на захід (до Дністра), так само й на Буковині цю форму знають. В Головчинцях є ще рідко: пли^{е}че́м, частіше: пли^{е}че́х, хоч звичайно: пле́чом, пле́чох; сі́ньом — сі́ньох (і сіне́х); во́чом — во́чох (і воче́м — воче́х); Чи^{е}рнївце́х, Голо́вчинци^{е}х; рідко (у молодших) чути вже й форму на *'ох*: Ла́шківцьох поруч Ла́шківци^{е}х.

Цікаво, що слова: край, гай мають D^3 L^3: краям, гаям — краях, гаях. Причина, мабуть, у тому, щоб оминути непорозуміння з I^1, що за аналогією до твердої відміни є також: крайом. Деяку допомічну ролю, вдержати те *-я-*, можна б приписати тенденції говору задержувати ще праслов'янське *-я-* без зміни (який, яма, япко, ящи́рка; а також: п'яний, ятрити, вони доя, гноя); але ж форма *шийом* — *шийох*, хоч і молоденька, змушує бути дуже осторожним. До того *-я-* в D^3 чоловічих іменників не праслов'янське, тільки вже українське, аналогічне.

У всякому разі всі обговорені форми (у I і II частї цієї статті) можна вияснити аналогією і вирівняльним впливом в сере́дині одного роду, так що не треба до того дошукуватись чужих впливів, бо їх у тих сторонах у надто великій мірі ніколи не було.

Львів. Др. Микола Пушкар.

[1] Трем — трех, це нормально розвинені старослов'янські форми: трьмъ — трьхъ, побіч яких уже й тоді були форми тремъ — трєхъ (пор. Leskien: Handbuch des altbulg. Spr.[5], §§ 17, 71.

[2] Є вже в старослов'янській мові (Leskien, o. c. §§ 17, 71).

Назви осель Ліського повіту в XV-м столітті.

Ліський повіт займає тепер у значній частині переходову полосу між Бойківщиною та Лемківщиною. В цьому повіті, побіч повітового міста Ліська, є ще три містечка, а то Устєріки (назване тепер хибно Устрики), Літовище (звуть його тепер хибно Лютовиська), Балигород та майже 150 сіл із присілками.

Не всі ці містечка, села та присілки існували в XV-му столітті. Багато їх основували пізніше, все ж таки існувало їх чимало вже за того часу.

Вісті про оселі, що про них пишу, беру з XI та XVI тому видавництва „Akta grodzkie i ziemskie", що містять судові записки з часів від 18 грудня 1423 до 7 липня 1553 р.

У цих актах згадуються такі оселі:

Бібрка. Це мале сільце побіч Ліська, згадується перший раз ув актах у записці з дня 19. IX. 1441 р. як „Bobrka". Під цею самою назвою згадується воно ще 7 разів.

Буковець згадується в актах двічі. Перша згадка з 21. V. 1483 р. при поділі спадщини між Миколу, Івана та Осипа з Тернави, й зветься воно там „Bukowe". Вдруге згадується його як „Bukowycz" дня 20. III. 1498 р. Матій Баль забезпечує на ньому віно своїй дружині Анні.

Назва **Ванькова** тепер скорочена. Колись звалось це село „Vanykowa Vola", а згадується про його в записці з 28. IV. 1489 р., коли Станислав Кміта забезпечує на тому селі віно своїй дружині Катерині. Далі згадується в актах „Vanykowa Vola" ще 6 разів.

Подібно як Ванькова звалися давніше **Станкова** — „Stankowa Vola", **Стефкова** — „Steſkowa Vola", **Пашова** — „Paschowa Vola", **Устіянова** — „Ustyanowa Vola".

Вільшаниця. Цю назву стрічаємо дуже часто в згаданих актах. Зветься вона там „Olszanycza, Olschanycza, Olsanicza", а перший раз стрічаємо цю назву в записці з 13. IX. 1441 р.

Волковия. Зветься воно в актах Volkowya і Voykowya. Це одне з найстар-

ших сіл у Ліщині, бо вже в XV столітті писали про його, як про старинне село (antiqua villa Volkowya).

Вільхова. Цю назву стрічаємо в актах у запису з 21. V. 1483 р. як Olchowe, але частіш як „Olchowa" (Ioseph heres de Olchowa, Nyemsta Andreas de Olchowa).

Гічва. Це село згадується в одній записці земського суду з 1497 р. як „Oczwya". В записках ґродського суду назва його звучить „Hoczwya, Hoczwy, Oczowya", а при іменах власників цього села пишуть його „Hoczew" (Mathias Bal de Hoczew).

Гузелі. Згадується це село в записках понад 10 разів, як „Vselye" (13. IX. 1441), „Vszele" (26. IV. 1462), „Hozele" (1. VI. 1472), „Huzele" (12. X. 1484), Huszyele" (4. XI. 1503).

Дзюрдзів звався колись „Dzyvrdzowa" або „Dzurdzow". Ця назва появляється в записках 19. XII. 1480 р. і стрічається там 9 разів.

Жерниця зветься в актах раз (20. III. 1493) „Szernycza", а згадується це село з нагоди забезпечення досмертщини для дружини Петра Фельштинського, Беати; другий знову раз (20. III. 1498) звуть його „Zyernycza". На цьому селі Матій Баль забезпечив віно своїй дружині.

Журавин. Це село згадується в актах один раз, тобто 23. VI. 1489. На цьому селі забезпечує Станислав Кміта своїй дружині віно та позичку, а зветься воно „Zorawyny".

Загічва (тепер Загочев'є); див. Мхава.

Зубенсько згадується також тільки один раз (7. XII. 1447). При відмежуванні королівщини ґовориться в тій записці про полонину „Zubenska".

Кальниця (коло Ліська) зветься в актах „Calinicza, Calnycza, Kalnicza". Згадки про нього такі: 21. V. 1483 р. при поділі майна між братів Миколу, Івана та Йосипа з Тернави; 12. VII. 1485 р. Іван заставляє свою частину Йосипові на забезпечення позички; 4. V. 1490 Йосип заставляє свою частину Станиславові Кормановському; 19. IV. 1491 р. Йосип забезпечує віно своїй дружині; 13. IX. 1491 р. забезпечення позички від Івана Улинського; 7. IV. 1500 р. позичка 120 фл. угорських за дозволом дружини з забезпекою на її частині.

Лукавиця згадується в актах перший раз 13. IX. 1441 р. як „Lukawicza"; 10. XI. 1443 р. згадується вдруге в судовій угоді між Мартином Бернешем із Іванчого поля (нині Івоніча) та Ядвігою Кровецькою як „Lukawicza". 21. VI. 1456 р. у королівському приказі до Кміти явитись на суд зветься вона „Lukawicza". 18. VI. 1489 р. забезпечує Станислав Кміта своїй дружині віно та позичку на половині села „Lvkawycza", а 29. III. 1497 р. С. Кміта дає застав на половину села „Lvkawycza" Ст. Дершлякові.

Лукове згадується в актах 13 разів як „Lukowe, Lwkowa, Lukowye".

Сянік. (Кінець буде).

Франц Коковський.

Назвища в селі Серафинцях, Городенського повіту.

Село Серафинці лежить на давній буковинській, тепер румунській, границі при дорозі, що провадить до Заліщик і Черновець. Село розложилося обабіч потічка Ямгорова, що випливає з ставу в Ясенові Пільному й вливається в Городниці до Дністра. Село в долині, заслонене невисокими горбками так, що від сторони Городенки або Заліщик його не видно. Село тягнеться на 3 км. Населення 1932 р. було: 3.413 душ, а то: 3 340 гр. кат., 30 рим. кат. і 43 жиди. Господарств у селі понад 800, що мають разом 3.000 моргів поля, двір мав 700, а гр. кат. парохія 77 моргів поля. Поле — чорнозем. Домів у селі коло 1.000. Серафинці належали колись до найсвідоміших сіл у повіті, бо читальня на самостійних статутах існувала ще р. 1880-го, хор р. 1884, читальня „Народньої Спілки" р. 1892, аматорський гурток р. 1898, читальня „Просвіти" р. 1905, в рр. 1910-1914 побудовано два читальняні доми „Просвіти", „Січ" основано 1907 р., до гімназії в Коломиї ходило 60 хлопців, в рр. 1905/07 мало село свою бурсу в Коломиї, а р. 1913-го існувала навіть Секція Студентського Союзу в селі!

З села дуже поширена еміграція до Канади так, що нема майже хати, що з неї не було б когось за морем; дехто їздив туди 2-3 рази. Урядова назва села: Серафи́нці, Serafińce, але люди говорять: Сарафи́нці, а деякі навіть: Сарафи́нец. Прикметник звучить: сарафи́нцкий у людей, серафине́цький в інтелігенції". Назва Сарафи́нец мабуть старша, бо в документі з 20. X. 1746 р. вжито форми: „we wsi moiey Sarafińcu"[1].

Село С., щодо звичаїв, обичаїв, мови, одежі й назвищ, різниться сильно від довкóлишніх сіл і тягне більше до сусідньої Буковини, ніж до б. Галичини.

I.

У XVIII-м в. були в селі дві церкві; одна св. Миколая й тому цей кут зветься тепер: Николинський; друга св. Вознесення Г., тому цей другий кут зветься: Вознесенський. Тепер у селі тільки церква св. Миколая, але не з XVIII в., а новіша, а церква св. Вознесення згоріла. При церкві св. Миколая є старі метрики обох церков. Метрики церкви св. Миколая датуються від 11/5 1732-1784, опісля йде перерва між рр. 1784-1795. Метрики церкви св. Вознесення Г. датуються від березня 1780 р. До статистики назвищ моєї статті використано: а) метрики з рр. 1732-1784 при церкві св. Миколая і б) з рр. 1780-90 з б. церкви св. Вознесення Г.

а) 1732-1784 (церква св. Миколая):

Аксентій, Аліман, Андрейко, Андроничук, Андрущишин, Артавут Іоан, Атаманюк;

Бабій, Баб'юк, Баб'ючок, Бадило, Бажан із Волощини, Бажанчук, Бажанський, Бак, Баранський, Бачок, Бачинський, Білецький, Безмудчук, Безручко, Бойко, Бойчук, Бочай, Боюк, Буджаловський, Буздиґан, Буждиґанюк, Буркут, Бурлак, Бурнадз, Бурнинин, Бучовський, Б'яло-ґловка Яцентій (швець);

Ваврусь Стефан із Стрільча, Вакар, Ванчар, Варвус, Василій (1749, намісник хоругви Jw. Pana starosty Kaniowskiego Sarafinieckiey), Василій (дяк), Ватаманюк, Ваґранчук, Велеґорський, Wielegurski Антоній (єрей 1757, парох городенскі, храм св. Георгія), Віеліеґурскі, Веренчиха (вдова), Вивкул, Викул, Вовк, Вовчук, Вадза, Вордза, Возняк Стефан (1760, Jm Pan Łowczy), Войткало, Воробчук (присяжний), Вотка, Вугрин, Вугринчук, Вурсул;

Гаврилюк, Гайко, Гайчук із Кисілева волоського, Глушкевич з Городенки, Годованець, Головач, Григорец, Григірчик, Григорій (мельник луговий із Стрільча), Гуменний, Гунчик, Гунчак, Гуцул, Гушман Йосипчук Іоан, Гушманик;

Ґрамнюк, Ґривул;

Дейпук, Джиникай Костантій, Діка, Діченко, Дічишин, Дудків, Дудчак, Dumański (dworzanin);

Жепичук, Жепій, Жерепкова (жона Елена), Жугаєвич, Жук;

Заболітний Грицик Василь, Завадзкий, Загорій, Зазуля, Заліцкий, Заремба, Заяччук, Зінєвіч, Zawistowski (podchor.);

Іванський шляхтич, Іринюк;

Кабан, Кабаник, Калина, Карчевський, Кобилянський, Козоріз, Козорізів, Козорізик, Козорчук, Козак, Козачук, Козатчук, Козаченко, Кокошко, Коновал, Коновалів, Коновалик Стась, Коновалюк, Колісничок Кондрат, Коцба Стась (наймит), Королик, Костецький, Кравец, Крачковський, Кремінський зо Снятина, Кривий, Краснолуцький, Крижановський, Крникай, Криштоф, Кузь, Курилюк, Курдвос, Курилас, Курґановіч, Куций, Кушнір, Кушпіт;

Левіцький, Лисак, Лісак, Лукавецький, Лукашевич, Лукіянів з Вербовець, Луник, Лупатко, Лучицький, Лянній Василь;

Мадзур, Мадзурик, Макигон, Максим'юк, Мастал, Матійчук, Матійчек, Мельник, Меркорій, Міґалаш, Міґалишин, Міховський, Мойчук, Молодюк, Молярчук, Мотюк, Мотючок, Муживант;

Никифорчук, Німий Ґеорґій, Новіцький Филимон;

Огринчук, Окатий, Онуцький, Орищучок, Ошовський;

Павтник, Помкус, Паюл, Паюлчук, Панічевський, Парцей, Пасічник, Пахолчук,

[1] Документ — це акт, що ним „Mikołaj na Potoku, Buczaczu, Horodence y Gołogurach Potocki, Starosta Kaniowski" подарував своєму „Namiesnikowi Chorągwi moiey Wołoskiey" два стави в с. С. на власність.

Петраш, Петрашів, Петращук, Петрина, Петрецький, Піх, Платановський, Половик, Половичка Григорій, Поначевський, Постановський, Постоляник Власій, Попович, Попенко, Поцонтелик, Продан, Проданчук, Прокопів, Прокопчук, Прокіпчик, о. Ст. Пясецкі;

Равлюк, Рибак, Рогожинський Сандул, Романда, Романдюк, Ротопан, Рускій пан Іоан, Русковолошин, Ружицкі podchor.;

Саварин, Савчин, Савчук, Сав'юк, Северин Іоан з Городниці, Семака, Снятинський, Смеречанський, Слимак, Созанський, Срайко, Срайчук, Стадник з Чернятина, Station Станіславчик, Станіслав Стефан, Старенкий, Сташко, Сторожчук, Суфлицей Сандул;

Тарандул, Тарандулик, Тарандулюк, Тарандуляк, Тарандиків, Твердо-хлѣбъ Стефан, Тимотей (бакаляр), Ткач, Ткачик, Ткачук, Тодераш, Тодеращишин, Томчишин, Токарик, Топольницький, Тостопан, Тумак, Турик, Туркут, Туркуман Неюдора;

Харамбура, Хит;

Цісарик, Цок;

Червінський, Чернявський, Чермак, Чулукан;

Шостал, Шевчик, Шевчук, Шендеровський, Швед Ґреґораш, Шліомак, Штефанів;

Яворський, Яковец Яків, Яківчик, Яківчук, Яковчук, Ямгорецький, Ярема з Пилипча заграницев.

б) 1780-1790 (церква св. Вознесення. Г.):

Аліманка, Бабійка, Балтан, Батротічук, Березовський, Бешляджиха Костаниха Єлена, Бойчучка, Бурчиха; Васалатійка стара Марія, Вечний Іоан, Волний Іван, Вурсатій; Гнатчук, Головачів; Добровольський, Довганський, Дурчиха; Жиникай, Жилюк, Жилчук; Калиниха, Катеринич, Каменецкий, Касіяник, Кикош, Кишко Григор, Кобзар, Костючок, Кравчук, Кравчиха, Кромський, Кучиха; Лозовський; Мостовий; Оробчук; Пискайло, Пискливий, Півторак, Плечінта, Поповецький; Сливка, Станил Андрей; Пацук; Фалат; Хаба, Хотинський; Чавущук, Чернявщок, Чайковський; Шавалиха, Шастала, Шендерів; Якутович, Ясінський, Яшан.

II.

Теперішній стан назвищ спирається на урядовий спис громадського уряду. З того списку вилучив я 50 назвищ цілком нових людей, що служать або перебувають урядово в селі або що недавно поселилися в селі.

Решту назвищ поділив я на 4 громаді: 1) до першої громади приділив я назвища селянські т. зв. „мужицькі"; 2) до 2-ої т. зв. шляхетські: *-ський, -цький;* 3) до 3-ої назвища татарсько- турецько - румунського походження; 4) до 4-ої на *-ич*, теж т. зв. шляхетські, але, мабуть, вірменського походження. Число назвищ тих людей, що їх діди вже мешкали в селі, виносить 104.

1) Атаманюк; Бабій, Безмудько, Білоголовка, Бойчук; Гаврилюк, Гайдаш, Ґалущак, Главатий, Гнатчук, Григірчик, Грицак, Гуцуляк; Ґерик, Ґерила; Дейпук; Жепій, Жилик; Здрілий; Кабан, Калинка, Ковальчук, Козаченко, Козоріз, Коновал; Мартинюк, Марцинюк, Матійчик, Миленький, Москалик, Мулярчук; Ощипко; Петраченко, Петращук, Петрина, Потягайло; Сливка, Смоляк, Сташко; Ткачук; Фенюк; Финдрик; Шевчук, Шльомак, Яківчик.

2) Бачинський, Бердовський, Березовський, Бережанський, Бернацький, Блонський, Бучовський; Велигорський, Войцеховський; Гачевський, Голинський, Гродецький, Загаровський, Книгиницький, Крижановський, Левицький, Лозинський, Лукавецький, Лучицький, Лясковський, Онуцький, Островський, Паничевський, Подольський, Рогожинський, Романовський, Скавронський, Скибінський, Скуповський, Терлецький, Топольницький, Хотинський, Чайковський, Чарковський, Ябчинський.

3) Аліман, Боюк, Буждиґан, Бурка, Бурнадз, Ґарґас, Ґривул, Діка, Русковолошин, Суфлицей, Турик, Унґур'ян, Фалат, Шолоґон, Яшан.

4) Жугаєвич, Ілієвич, Курганевич, Лазарович, Маркевич, Русявич, Шлемкевич, Якимович, Яримович.

(Кінець буде).

Яворів. Іван Велигорський.

Початкова Граматика української літературної мови.

Частина друга.

3. Групи слів у мові.

Бесіда.

Був собі один цар. Одно́го разу скликав він усіх своїх міністрів і захотів перевірити, чи вони справді тяму́щі люди, цебто — чи здатні виконувати своє найголовніше завда́ння: корисно служити наро́дові. От і загадав він їм зада́чу: полічити — скільки де́рева росте в його царстві, скільки птиці літає над його землею і скільки слів у мові його підданих. І на все те дав їм часу́ 'дин день, а земля його була́ велика.

І всі міністри зараз таки слухняно стали за роботу: достали паперу й побігли по царству, пильно записуючи всі дере́ва, птиці та слова. Але́ вже на́д вечір вони потомилися, пристали в роботі й побачили, що вони не списали всього й на п'ять верстов...

І вночі́ соромно вернулися вони до царя й покірно сказали йому: „Ах! Рубай нам голови, ца́рю, бо ми твоєї зада́чі таки не зробили...“

Аж тут перед царя виступив бідно вбраний сивий дідусь, що вчив дітей у школі, і повів таку розмову:

„Великий ца́рю! Я не бігав із папером по царству твоєму, щоб виконати загадане. Я сидів собі в бідній своїй хатині й ось зрахував, скільки в тебе де́рева, скільки птиці і скільки слів у мові твоїх людей.

У твоїм царстві ростуть дуби, берези, вільхи, осики, со́сни, вишні, яблуні й груші. Більше нема. Як бачиш — мало. Сади більше.

У твоїм царстві літають ворони, сороки, горобці, синички й ластівки. Більше птиці нема. Як бачиш — бідно. Розводь більше.

Слів у мові твоїх підданців не багато: їх усі можна перелічити на три пита́нні: хто, що? який? що ро́бить? Спитаєш що, скажу: стіл, хата, садок, річка. Спитаєш який, відповім: зелений, добрий, гарний. Запитаєш що робить, відкажу: бігає, цвіте, несе, росте. Як бачиш — слів не багато. Будуй школи, навчай наро́д — більше буде...“

Замовк дідусь, низько вклонився цареві й тихо відійшов собі...

Засвітилося обличчя цареві, підвівся він із трону золотого, щиро обняв і поцілував старого й настановив його коло себе за найпершого міністра...

Початкове *о* в слові поголоснім може губитися, замість „часу один день“ можна писати: „часу 'дин день“. Опущене *о* зазначаємо '.

На які групи можна поділити всі дерева в лісі? Як можна погрупувати птиць, риб, домовий скот? Чи багато мов у світі? Чи багато слів у мові? Чи довго треба було б учитися в школі, коли б ми тут училися кожного слова окремо? На які групи можна поділити всі слова нашої мови? Нащо ми так ділимо на групи? Чи слово живе поза реченням? Перерахуйте всі 10 груп мови. Вясніть, що визначає кожна група мови й як повстала її назва. Чим схожі між собою прикметник і прислівник?

Слів у нашій мови дуже багато, вивчити їх всі окремо неможливо. Щоб легче було вчити слова нашої мови, їх ділять на групи, і до кожної групи залічують чимсь схожі слова. Усі слова нашої мови можна поділити на 10 груп, що звуться **групами слів мови** або **части́нами мо́ви.**

Десять груп слів нашої мови такі:

1. **Іме́нник** — це така група слів мови, що показує ймення речі чи особи, напр.: стіл, батько.

2. **Прикме́тник** визначає прикмету речі чи особи на пита́ння *який, яка, яке:* добрий, зелена, дубове.

3. **Числі́вник** показує число або порядок речей чи осіб на пита́ння *скільки* або *котрий:* п'ять, десять, шостий.

4. **Займе́нник** — це група слів мови, що вживається в реченні замість ймення: я (замість: Іван), він (брат), тебе (доню).

5. **Дієсло́во** — це група слів мови, що визначає дію або стан особи чи речі: ходить, співає, лежить.

Ці п'ять груп мови приймають різні форми, цебто змінюються, чому й звуться **змінні**. А ось ці дальші п'ять груп **незмі́нні**, цебто вони завжди в одній формі.

6. **Прислі́вник** — це група слів мови, що визначає якість дії, цебто діє-

слова: сильно (кричить), вчора (писав), голосно (співає). Дієслово колись звали просто „слово“, звідси й назва „прислівник“, — що при „слові“ (замість: придієслівник).

7. **Приймéнник** — це група слів мови, що вживається при йменниках і показує стосунок їх між собою: книжка *на* столі, батько *в* хаті.

8. **Сполýчник** — це така група слів мови, що сполучує слова або речення, або показує їхній стосунок одне до 'дного: брат *і* сестра, я *й* ти, він *та* вона, я не прийшов, *бо* часу не мав.

9. **Частка** — це така група слів, що підсилює якесь слово в реченні, напр.: Він *же* прийшов, Працю я *таки* зробив, Вона *й* каже.

10. **Ви́гук** — це така група слів мови, що визначає ті слівця. що ми їх викрикуємо, щоб зазначити наші душевні переживання або звуконаслідування. Напр.: ах! ой! і т. ін.

Слово саме по собі — умовний неживий знак, а оживає тільки в реченні. Тут подано окреслення мовних груп за їх груповим значенням, а далі будемо їх окреслювати за їх значенням у реченні.

Завдáння 8. Із вищеподаного оповідáння про царя й його міністрів повиписуйте по 5 прикладів на кожну частину мови; коли не буде 5, подайте свої приклади.

Завдáння 9. Ми вже знаємо, що частина мови — це речення. Щоб не плутати „частин мови“ і „частин речення“, чи не ліпше казати „група слів мови“ замість „частина мови“?

Завдáння 10. Напишіть оповідáння: *Літом у полі.* Перше добре обміркуйте, а вже тоді пишіть. Пильнуйте писати так, щоб у двох сусідніх реченнях не повторювати тих самих слів, — уживайте різних слів. Не пишіть так: „Батько рано пішли в поле. *Батько в полі* зараз стали жати пшеницю“, а пишіть так: „Батько рано пішли в поле. *Вони там* зараз стали жати пшеницю“.

4. Речення й поділ їх за змістом.

Вечір.

Садок вишневий коло хати.
Хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть.
Співають ідучи дівчата,
А матері вечéрять ждуть.
Сім'я вечéря коло хати.
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає.
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати маленьких діточок своїх. Сама заснула коло їх. Затихло все. Тільки дівчата та соловейко не затих.

1847, у цитаделі. *Тарáс Шевченко.*

Порахуйте речення в цьому вірші. Які це речення? Чому звемо їх о п о в і д н и́ м и? Якого знака ставимо на кінці оповідного речення? Як пишемо вірші? Великою чи малою буквою починаємо кожний рядок віршу?

Ярема в жида.

Яремо! Герш ту, хамів сину!
Піди кобилу приведи!
Подай патинки господині
Та принеси мені води!
Вимети хату! Внеси дрова!
Посип індикам! Гусям дай!
Піди до льоху, до корови,
Та швидше, хаме! . . . Пострівай!
Упоравшись, біжи в Вільшану:
Їмості треба. Не барись! . . .
Пішов Ярема, похиливсь . . .

Тарас Шевченко.

Порахуйте речення в цьому вірші. Які це речення? Чому звемо їх о к л и ч н и м и? Якого знака ставимо на кінці окличного речення?

Думи.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Тарас Шевченко.

Порахуйте речення в цьому вірші. Які це речення? Чому звемо їх п и т á л ь н и м и? Якого знака ставимо на кінці їх? Вдавнину замість ? ставили по-грецькому середника (;), напр.: камо грядеши; наше: куди йдеш?

Що таке речення? Нащо ділимо мову на речення? Як ділимо речення за змістом? Що таке інтонація? Які знаки розділові ставимо в кінці речення? Нащо ставимо знаки розділові?

Окрема закінчена думка, проказана чи написана, зветься **рéчення.** Речення виявляє словами закінчену й цілу одиницю нашої внутрішньої мови. Речення може складатися з одного, двох або багатьох слів. Закін-

ченою звемо таку думку, що й слухач розуміє її.

Речення мають різний зміст. За змістом речення бувають оповідні, питальні й окличні. Речення, що просто про щось розповідає, зветься **оповідним**, як напр. у поданім вірші „Вечір". Речення, що в нім про щось запитуємо, зветься **питальним**: *Чого ти сумуєш?* Речення, що має в собі звернення до когось або приказ чи бажання, зветься **окличним**: *Сором недбалим усім!*

Кожне речення вимовляємо з властивою йому вимовою чи інтонацією. **Інтонацією** зветься характер нашої вимови речення, що й зазначаємо тим чи тим розділовим знаком. Так, оповідне речення вимовляємо спокійно, не підвищуючи голосу, але на кінець речення голос усе понижується й тихне; в кінці оповідного речення ставимо крапку (.). В реченні питальному голос усе підвищується на кінець речення; в кінці його ставимо питальника чи знака питання (?), напр.: *Куди ти йдеш?* Речення окличне вимовляємо з більшою силою, чому на кінці його ставимо окличника чи знака оклику (!), напр.: *Дяка робітникам щирим!* В кінці недоговорених від сильного хвилювання речень ставимо три крапки (...), а вимовляємо їх притишено.

Завдання 11. Придумайте й запишіть до зшитка по п'ять речень оповідних, питальних і окличних. Якого розділового знака треба ставити в кінці кожного з цих речень?

Завдання 12. Перерахуйте, скільки оповідних речень у Шевченковому вірші „Вечір"?

Завдання 13. Перерахуйте, скільки питальних і скільки окличних речень у Шевченковому вірші „Думи"?

Завдання 14. Що таке інтонація? Чим ми зазначаємо її в письмі? Чи для передачі нашої інтонації вистачає крапки, питальника й окличника? Чому інтонація має дуже багато відтінків?

Прочитайте з правильною інтонацією оце: Так. Так! Так? Так!? Так!! Так!!! Так...

Чи добре було б, коли б ми не зазначали знаками нашої інтонації? Чи знали б ми, як прочитати вираз *так* без знаків розділових? Вдавнину знаків ! та ? не ставили, — чи то було добре?

Завдання 15. Коли людина дуже схвильована, то вона говорить притишено й часто не договорює речень. У кінці цих речень ставимо три крапки (...). Трьома крапками зазначаємо й такі речення, що висловлюють наші великі задоволення. Придумайте й запишіть до зшитка три таких реченні на зразок оцих: Дивлюсь — біжить вовк... Я на дерево... Притих... Мовчу... Вовк постояв і пішов...

Завдання 16. Спишіть до зшитка оці речення й поставте на кінці їх потрібні знаки.

По діброві вітер виє гуляє по полю край дороги гне тополю Коли ти вернешся додому Коли ти вернеш мені книжку Верни мені книжку Рятуйте тяжко мені гину

Завдання 17. Погляньте на подані приклади й скажіть, яку букву — велику чи малу — пишемо по знаках питальному та окличному?

Завдання 18. Напишіть оповіданнячко: *Чому я люблю літо*. Якого правила конечно треба дотримуватись, пишучи? Пор. завдання 10.

5. Знаки розділові.

Неясний лист.

Пішов один чоловік на заробітки в місто, а вдома лишилася жінка з дитинкою. Раз трапилося жінці велике горе: дитина вмерла, згоріла клуня й бідна лишилася сама. І малописьменна жінка написала чоловікові такого листа:

Дитина вмерла згоріла клуня лишилася сама

Довго длубав чоловік оцього листа, але ніяк не міг довідатись, що воно за лихо трапилося вдома. Все йому здавалося, ніби дитина згоріла, ніби все в хазяйстві погоріло, тільки клуня лишилася сама...

Що хотіла написати жінка? Як прочитав листа чоловік? Через що він помилився? Що таке розділові знаки? Для чого ставимо їх у реченні? Чого вони так звуться розділовими? Чи добре булоб б, коли б ми писали без усяких розділових знаків, як то було вдавнину? Перерахуйте всі розділові знаки.

Темна телеграма.

В одному місті мали скарати на горло якогось злочинця. Судді довго судили, вирекли йому смерть, але справа була темна й тому передали її на ласку цареву. Довго не було відповіді, засуджений щоденно чекав собі то смерти, то волі. Аж ось прийшла така телеграма:

Простити не треба скарати.

Читали судді телеграму й не знали, що робити: чи *Простити, не треба скарати*, чи — *Простити не треба, скарати*...

Через що вийшло таке непорозуміння? Яке значення мають розділові знаки?

Щоб докладніш зрозуміти написане, вживаємо в ньому т. зв. **розділо́вих знаків**. Без відповідних знаків написане було б завжди неясне. Знаки ставимо на кінці речення, поміж реченнями, рідше в реченні.

Завдання 19. Коли оповідні речення дуже близькі до себе змістом й описують те саме, то замість крапки може бути й ко́ма (перетинка). Запишіть до вашого зши́тка: *Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива, додолу верби гне високі, горами хвилю підійма.*

Чи можна б тут на кінці речень поставити не коми, але крапки? Чи в Шевченковім вірші „Вечір" замість крапок на кінці можна поставити коми? З великої чи з малої букви зачинаємо писати кожне нове речення?

Завдання 20. Спишіть оці речення й поставте між ними потрібного знака:

Сонце заходить гори чорніють пташечка тихне поле німіє. Варвара постеле Сава погладить Микола стукне. Минають дні минають ночі минає літо шелестить пожовкле листя.

Завдання 21. Коли речення не зовсім близькі до себе змістом, але все таки говорять про одне, то відділюємо їх с е р е́ д н и к о м (;). Сере́дник — це середній знак поміж крапкою (. найбільшої сили знак) і комою (, найменшої сили знак), переклад з латинського media nota. На середника кажемо ще: крапка з комою.

Перепишіть до зши́тка оці речення й підкресліть середника.

Зацвіла́ в долині червона калина; ніби засміялась дівчина-дитина; пташечка зраділа і защебетала. Ішов кобзар до Києва та сів спочивати; торбинками обвішаний його поводатий; мале дитя коло його на сонці куняє.

Завдання 22. Коли речення близькі до себе й з'єднані сполучниками *а, але, бо, або, проте, однак*, то перед цими сполучниками треба конечно ставити ко́му. Перепишіть до зши́тка оці приклади й поставте коми.

Єсть на світі воля *а* хто її знає? Єсть на світі доля *а* хто її має? Не родить роля *але* Божа воля.

Завдання 23. Спишіть оці речення й поставте між ними потрібного знака:

Сім літ горох не родив *проте* голоду не було. Не місце красить чоловіка *а* чоловік місце. Хоч погано співаю *але* голосно. Шука козак свою долю *а* долі немає.

Завдання 24. Перед *та*, що значить *але*, треба ставити кому; коли ж *та* значить *і*, коми перед ним не ставимо. Спишіть до зши́тка оці речення:

Брехнею світ пройдеш, *та* назад не вернешся. Пішов я в поле *та* й сів собі на межі.

Завдання 25. Коли в реченні ті самі слова повторюються, то їх треба розділяти комою: *Тихо, тихо Дунай воду несе.* По останнім повторенім слові коми не ставимо. Спишіть оці речення й поставте потрібного знака.

Чума з лопатою ходила та гробовища рила рила, та трупом прупом начиняла. Недавно недавно у нас в Україні старий Котляревський отак щебетав. А вже красне сонечко припекло припекло.

Завдання 26. Коли читаємо, то перед комою треба трохи спинитися й голос підвищити. Навпаки, перед крапкою треба спинитися довше й читати тихше. Перевірте це на прикладах.

Завдання 27. Придумайте й запишіть таке оповіда́ннячко, щоб у нім поміж реченнями були кома, середник і крапка.

Завдання 28. Напишіть оповіда́ннячко: *Жнива*. Див. завда́ння 10.

Життя слів.

До́шками встаровину звали книжкову оправу: „Книга въ дъскахъ", а то тому, що тоді звичайно на оправу брали грубу дубову дошку. Звідси й пішло наше: Прочитати книжку від дошки до дошки, цебто від початкової передньої части оправи до задньої, від початку до кінця. Пор. у А. Чайківського, „Малолітній": Прочитає книжку від дошки до дошки. Цей таки вираз відомий і іншим слов'янським народам.

Дух, звідси зідхати, надхнений і т. п., що асиміляція давно вже переробила їх на зітхати, натхнений і т. п. Пор. в Крехівськім Апостолі 1560-х років: надхненя 494, З надхненя 319 і т. п. Учит. Єв. 1619 р.: над'хненыхъ 5. Але вже в Київській Учит. Євангелії 1637 р. маємо: Богом натхненых голосов послухаймо 64-65. Рильський: „13 весна", пише етимологічно: Матері зідхнули 50, Зір надхнений 67, його ж, „Пан Тадеуш": Надхнено 5, Таке чуття в зідханні 15, Ліг зідхаючи 37. Колесник: „Боротьба" („Життя й Революція" 1932 р. кн. 2-3): Зідхнув 10, Полегшено зідхнули 23, Надхнений 21, Над-

хнених долонь 22, Пал надхненої промови 26, Надхнений натовп 39 і т. п. Літературний правопис вимагає тепер писати надхнений, зідхати.

-дцять у закінченнях складних числівників див. десять.

Єрунда́ — часте в Великій Україні слово й визначає нісенітницю. Повстало в духовних семінаріях, як перерібка латинського gerundium.

Жа́лування—нерідко вживане в Україні слово, позичене з російського „жалованье“, визначає певну, окреслену платню, напр.: Маю жалування (цебто платні) двісті рублів на місяць. Рудченко: Сказки, II. 185: Царь йому жалування дав. Вдавнину „жалувати“ (нагороджувати) міг тільки цар, всяке утримання з державного скарбу — то вже було царське „жалування“, цебто нагорода. Пізніш це „жалування“, що спочатку не було постійним, стало регулярним, напр. щомісячним, але й для цього позосталася стара назва — „жалування“ (укр. платня), а відтінок нагороди в цім „жалуванні“ затратився.

Жаль у старослов'янськім визначає часом і „труну“, могилу, як то бачимо в Маріїнській Євангелії, Клоцовім Збірнику й ін. пам'яках XI віку. А коли так, тоді яснішим стає теперішній „жаль“, зв'язаний звичайно з великим горем. В Словнику П. Беринди 1627 р. слово „жаль“ має ще трохи й старе значення: „Болізнь“ перекладається: „болѣсть, жаль, хороба“, а „болю — жалѣю“.

Жовтень див. календар.

За́втра повстало з „за-утра“ („утро“ — ранок). Давнє заоутра.

За́дниця — старо-українське слово, визначало наслідство, спадок, спадщина; задничник — спадкоємець. „Руська Правда“ Володимира Мономаха: Аще оумреть смердъ, то задниця князю. „Церковний устав“ Володимира: Братья или дѣти тяжються о задницю.

Залиця́тися початково визначало тільки хвалитися, похвалятися. Таке зна́чення добре передає нам Крехівський Апостол 1560-х років, бо ц.-слов. „хвалитися“ перекладає через „залецятися“: Хто ся залецает (ц.-сл. „хваляйся“), не бывает похвален, але тот, которого Пан залецает (ц.-сл. „восхваляєть“) 391. Це початкове значення живе ще й до нашого часу. Так, Словник Б. Грінченка подає такі приклади: Хлопці залицялись бити мене (Уманщина); Через тебе, вражий сину, мене мати била, — не била, не била, залицялась бити (Поділля). Тут добре видно стародавнє значення, але Грінченко не зрозумів його. Пізніше, з первісного значення повстало нове: женихатися, рос. ухаживать, і це друге значення потроху випирає перше: Не ходи, не люби, не залицяйся Чуб. III. 144. Не до козацького залицяння було убогому бурлаці, „Хата“ 159.

Замакі́трилась голова — стала порожня, як макітра, затуманилась. Див. паморока.

За́місць повстало з „за-місто“, давнє за мѣсто. Подорож ігумена Данила XII в.: И закла овенъ за Исака мѣсто.

Запаморочувати див. паморока.

Збіжжя див. Бог.

Здоровий див. дужий.

Зітхати — зідхати, див. дух.

Злидні — це злиї дні, зл*и* дні, бо старша форма множини прикметників була зл*и*, зл*и*ї; в новій формі „злі дні“ зовсім невідоме. Дуже розгалужене й широко відоме в нас слово. Пізніш повстала від нього й форма однини „злидень“ (злий день), бідняк. Друга форма —„злигодні“, так само не рідка. Трудно сказати, як вона повстала. „Злидні“ (dies atri) здавна персоніфіковано, як злу силу, що й тепер відбивається на народнім зрозумінні цього слова. Напр.: Бодай же вас, цокотухи, та злидні побили, Шевченко 15. Щастя дочасне, а злидні довічні, Номис ч. 1450. Всі злигодні на мене обернулись, Куліш, Іов 9.

Замітки про окремі слова.

Небося́ги або хмарося́ги. В нашій пресі на означення височенних багатоповерхових домів-озій — в Америці спочатку, а потім і в нас, — уживається вельми немилозвучного слова — хмародери, або ще гірше — хмародря-

пи. Витвір безперечно інтелігентський. Близький до природи простий гуцул має, мабуть, слух трохи музикальніший, бо, нпр., для означення височенної сосни не каже хмародерна чи -дряпна сосна, а небосяжна сосна. На мою думку, варто було б і нам, замість отих недотепних і вульґарних новотворів, писати й говорити — небосяги, хмаросяги. (Озі́я — величезний будинок).

Хмарочо́си. До цієї завваги хочу ще додати, що в сучасній наддніпрянській нашій мові вживають гарного слова: хмарочо́с. Так, у „Проблемі хліба“ В. Підмогильного з 1930 р. на ст. 108 читаю: „Будують хмарочоси“.

І. Огієнко.

Доощáдку. Не раз доводиться чути неоправдані нарікання на те, що в літературі нашій уживається слова дощенту, ніби полонізму, на означення „зовсім, цілком, з корінням“. Не знаю, оскільки мають підставу такі нарікання. Словник Грінченка подає з цим словом приклад із народніх уст; але є й польське народнє doszczętnie в розумінні „зовсім, цілком“. Хто в кого позичив це слово, не знаю, але можна б уживати, крім дощенту, прислівника доощадку, що його в розумінні „зовсім, цілком, геть-чисто“, впень — подає Грінченків словник. Зрештою, див. окрему статтю про це Ів. Огієнка в „РМ“ 1933 р. ч. 7 ст. 231-232.

Навбáч. Тільки неглибоким знанням рідної живої мови можна пояснити, що ми часто запозичаємо чужі слова без потреби, маючи в живій народній мові для певного вжитку свої власні. Напр., беремо російські — „с виду, на вид, на взгляд, виглядит“, обробляємо їх відповідно по-українському—„з вигляду, на вигляд, виглядає“, й спокійні й задоволені. А жива народня мова, не мудруючи лукаво, не морочиться з цим, а каже просто: навбáч. Напр., навбáч воно добре, а чи справді так — того не знати. Це слово є й у Грінченковому словнику, вживає його й „РМ“ III 113.

Зби́ти з пли́ву. В певних загально відомих випадках ми пишемо й говоримо: „збити з пантелику“. На мою думку, цей, трохи вульгарний, вираз надається більше для жартів, ніж для поважної розмови. В живій нарóдній мові є один вираз, що ним варто було б заміняти в поважній розмові оте „збити з пантелику“, а сáме — „збити з пливу“. Нпр., у Грінченковому словнику: Усі одного зіб'ють з пливу.

С. Черкасенко.

Дописи Прихильників рідної мови.

Навчаємось літературної мови і в Бібрці. Приємно мені повідомити Вас, що Самоосвітній Гурток при читальні „Просвіта“ в Бібрці почав навчання рідної мови. Між учасниками помітне зацікавлення, тільки не маємо ще фахового провідника. Думаю, що коли б більше свідомих інтелігентів пропагували ідею навчання рідної літературної мови, то вдалось би зломити байдужість широкого загалу галицької інтелігенції, і багато почалали б учитися літературної мови. Бо ж і справді, — літературна наша мова така милозвучна, й так усім подобається! Ось характеристична подія. На Шевче́нківському конце́рті в Бібрці п. Кочержук (чи не одинокий передплатник „РМ“ в Бібрці) сказав „вступне слово“, пильнуючи говорити чистою літературною мовою. Присутні інтелігенти звернули на це увагу й усім мова викладу дуже сподобалась. Але, чи не краще було б, щоб — замість слухати свої літературної мови, немов якоїсь екзотики — таки змусити себе навчитися її? Ось іще цікавий факт. Шкільний інспектор шкільної округи звертає увагу підлеглим йому школам, щоб нарешті встійнили український правопис, рекомендуючи для цього навмисне видану книжечку Д-ра Кисілевського. Як гарно бренить оце зарядження чужонаціональної влади для тих учителів-українців, що дотепер не визнавали ще потреби усталити правопису своєї мови... На „Рідну Мову“ можна нападати за її чесні ідеї, й дочекатися... наказу. 15. III. 1935. Бібрка, В. Грицин.

Перепони для поширення „Рідної Мови“. Не можу приєднувати Вам передплатників, бо живу поміж такою збільшовиченою масою, що їм нема що й згадувати про „Рідну Мову“, хоч і свідóмому більшовикові також не зашкодило б навчитися своєї рідної, чистої літературної мови. Жаль тільки, та й годі. Та може час їх навчить. 13. II. 1935. Канада, С. Стефанишин.

Винародовлення українців. Не раз збирався я передплатити собі „Рідну Мову“, щоб вивчитись правильно говорити по-українському, не мішати чужих слів до нашої такої гарної мови. Роблю це тепер. У старім краї не мав я змоги навчитися, бо наша інтелігенція не дбала тоді про чистоту мови, а австрійська влада думала про що інше. Є тут у нас тисячі українців із Великої України, що звуть себе „русскими“, з нами, галичанами, бояться приставати, а губляться в

чужих російських товариствах, і тим несвідо́мо допомагають нашим ворогам неволити Україну. На жаль, таких „малоросів“ маємо тут чи не 75 відсотків . . . І коли то наш народ стане вільний? А як стане, тоді „Рідна Мова“ матиме мільйон передплатників, а осідок її буде в Києві . . . 9. II. 1935. М. Давискиба.

Одна літературна мова для одного народу стає в нас зовсім реальним гаслом. Невідомий автор прислав нам (із Варшави) добре зложений український політичний „Символ Віри“, а в нім читаю: „Вірую в одну літературну Рідну Мову для одного народу“. Думаю, що це гасло мусить справді увійти до нашого культурного Символа Віри.

Рідна мова в Українському Інституті ім. Петра Могили в Саскатуні, як видно з поділу науки українознавства, викладається щосереди, від год. 5·30 до 6·30 ввечорі. Навчають правопису й граматики української мови. Думаємо, що одна година тижнево на науку рідної мови — замало, треба б дві. Прихильник.

Рідна Мова в Бразилії. Ми в Бразилії, через далеку відстань від нашого рідного пня, щодо мови, стоїмо ще дуже низенько. У нас нашої мови не тільки не вчать, але й не вільно вчити. Тепер ми видали Букваря, — він має започаткувати навчання української мови на Бразилійських пущах. 27. III. 1935, Прудентопіль, Бразилія, о. Н. Лисько.

Побажання. Шануючи Вашу невтомну працю й енергію при дуже тяжких матеріяльних умовинах, щиро бажаю заслуженого успіху Вашим завзятим змаганням на користь і славу рідної культури. Шкода, що безробіття позбавляє мене можливости підтримувати Ваші видавництва не тільки морально, але й матеріяльно. Радом, 1. IV, Інж. Є. Плющ.

Про „Рідну Мову“. В „Рідній Мові“ не сповіщалося, що її появу відмітив заміткою Паризький „Revue des etudes slaves“ в т. III ст. 140 ще за 1933 р. Прихильник.

Шануємо „Рідну Мову“. Пришліть мені бракуючі числа свого журналу, бо „Рідна Мова“ — то рідне серце. 18. III, Золочів, С. Смик.

Сила українського руху в Харбині. Наші часописи, за „Манджурським Вісником“, частенько інформують українське громадянство про український культурно-національний рух у Харбині. Думаємо, що силу й глибину цього руху добре виявляє той факт, що з Харбина „Рідна Мова“ не має ані одного передплатника... Прихильник.

Бібліографія мовознавчих праць.

Баранніков О.: Українські та південноросійські циганські діялекти. Ленінград, 1933 р., 72 ст. 3 карб.

А. Р. Barannikow: The Ukrainian and Sout Russian Cypsy Dialects, Лнгрд, 1933, 226 ст. з мапою, 8 р. 50 к.

Медичний термінологічний бюлетень, Київ, 1934, ч. 1, 66 ст., 1 карб. 50 коп.

Математичний термінологічний бюлетень, Київ, 1934, ч. 2.

Співак: Маркс і Енгельс про мову й мовознавство (єврейською мовою), Київ, 98 ст. 2·75 карб.

В. В. Аптекарь: Вопросы языка в освещении яфетической теории, 1933, Лнгрд.

Акад. И. И. Мещанинов: Новое учение о языке. „Известия Академи Наук СССР, VII серия, Отделение общественных наук“, 1933. ч. 6-7.

Акад. И. И. Мещанинов: Язык и памятники материяльной культуры, как исторический источник. „Памяти Карла Маркса“, збірник, 1933, Лнгрд.

Той же: Проблема классификации языков в свете нового учения о языке. Лнгрд, 1934, 47 ст.

И. Л. Снегирев: К вопросу о происхождении местоимений. Местоимения 3-го лица и классовые показатели в языке Зулу. „Известия Академии Наук СССР, Отд. общ. наук“ 1933, ч. 8, Лнгрд.

Вс. И. Срезневский: Об истории составления Словаря древне-русского языка И. И. Срезневского. „Известия Академии Наук СССР, Отд. общ. наук“, Лнгрд, 1933, ч. 9.

Diels P.: Altkirchenslavische Grammatik, з текстами й словничком. Частина II. Heidelberg, 1934, 116 ст.

Цонев Б.: История на български езикъ. А. Обща часть. Специални части томъ втори. Посмъртно издание. Подъ редакцията на проф. д-ръ Ст. Младеновъ. София, 1934, XII+556 ст.

Rocher K.: Gramatický rod a vývoj českých deklinací jmenných. »Rozpravy České Akademie věd a umění« III. 71, Прага, 1934, 150 ст.

Dr. M. Tentor: Latinsko i Slavensko pismo. Sa 100 obrazaca i 1 tablom. Загреб, 1932. Видання »Matice Hrvatske«. 208 ст. in 8⁰.

Euchologium Sinaiticum. Texte slave avec sources greques et traduction française par Jean Frček, Prof. à Brno, 1934, „Patrologia Orientalis“ кн. 24.

Обнорский С. П.: Именное склонение в современном русском языке. Вип. I. Единственное число. 1928. XII+324 ст. „Сборник ОРЯС“, т. 100 ч. 3.

Огляд мовних журналів.

„МОВОЗНАВСТВО“, кн. 1, 1934 р. 104 ст., ціна 3 карб. Зміст: А. Хвиля: За більшовицьку пильність на фронті творення української радянської культури. Резолюція Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті на доповідь т. Хвилі: „Націоналістична небезпека на мовному фронті й боротьба проти неї“. Резолюції Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології. Ст. Василевський: Добити ворога. П. Горецький: Націоналістичні перекручення в питаннях українського словотвору. Г. О. Сабалдир: Проти буржуазного націоналізму й фальсифікації. Людмила Рак і Ст. Василевський: Спотворена історія мовознавства. О. Синявський: Замітки про мову с. Любеча на Чернігівщині. Рецензії (Е. А. Халіфман).

„МОВОЗНАВСТВО“, Київ, 1934 р., 145 ст.,

3 карб., кн. 2. Зміст: Мещанінов: Кілька зауважень про ручну мову. А. Г. Кабахідзе: Ручна мова harsnevar жінок б. Казахського пов. (РСР Вірменії). П. Горецький і І. Кириченко: Націоналістичне шкідництво в синтаксі сучасної літературної мови. Ол. М. Фінкель: Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння. Н. Ліперовська: Націоналізм в етимології. Г. Сабалдир: Історія форм в націоналістичному освітленні. В. Ставниста: Трибуна українського фашизму. І. Сунцова: Фонема (історичний нарис і спроба визначення поняття). Д. Дрінов: „Литературная энциклопедія" про болгарську мову. Рецензії. Хроніка НДІМ.

„НАУКОВІ ЗАПИСКИ Харківської науково-дослідчої катедри мовознавства", кн. 2, Харків, 1929, 171 ст. О. Синявський: Спроба звукової характеристики літературної української мови. Сулима: Речення з присудком на *-но, -то* в мові Лесі Українки. Веселовська: Народня українська й російська термінологія культури конопель та льону. О. Курилова: Из наблюдений над синтаксисом А. Блока.

»SLAVIA OCCIDENTALIS«, Познань, 1934, том XIII. E. Klch: Dwa wypadki kontaminacji syntaktycznej w języku polskim 9-21. J. Otrębski: O pochodzeniu wyrazu niestety 21-25. W. Taszycki: W sprawie pochodzenia nazw miejscowych typu Konary, Kuchary, Piekary i t. p. 121-127. M. Rudnicki: Ugrupowanie jj. indoeuropejskich a szczególnie słowiańskich w zagłębiu Bałtyku w początkach ery indoeuropejskiej 169-186. Al. Wojtecki: Wniosek w sprawie ujednostajenia grafiki słowiańskiej 196-190. M. Rudnicki: рецензія на працю A. Stender-Petersen: »Slavisch - Germanische Wortlehnkunde« 1927 р. 195-217.

Від Редакції й Адміністрації.

До наших боржників. Сердечно просимо наших боржників негайно заплатити свої борги. Матеріяльний стан Видавництва сильно того вимагає.

З Америки присилати передплату просимо або долярами, або через почту, бо при виміні чеків маємо багато клопоту.

Початкову Граматику „Рідне Слово" розіслали ми всім передплатникам „Рідної Мови". Просимо негайно прислати за неї 1 зл., додаючи до нього ще й свій борг.

На увагу українцям в Америці й Канаді. Уже вийшла Початкова Граматика української літературної мови „Рідне Слово". Нехай не буде ані однієї української дитини чи юнака, щоб не мав цієї книжки. Кожний школяр мусить конечно її мати. Ціна 25 центів із пересилкою.

На увагу всім. Хто дбає про розвиток української літературної мови, той подарує знайомій українській дитині чи юнакові Початкову Граматику української літературної мови „Рідне Слово". Чи Ви вже подарували цю Граматику хоч трьом українським дітям, що самі купити не можуть?

Найкращий подарунок нашим дітям, юнакам, а то й дорослим — то „Рідне Слово", Початкова Граматика української літературної мови.

Кожний, хто хоче знати українську літературну мову — дитина, юнак чи дорослий, — мусить пильно вивчити „Рідне Слово", Початкову Граматику української літературної мови.

„Рідне Слово" безплатно для Дитячих Садків. Просимо Дитячі Садки, що не мають коштів на купівлю „Рідного Слова", листовно зголоситись до нашої Адміністрації за безплатними примірниками.

„Фонд Рідної Мови". Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної ділянки рідної культури, зложили на „Фонд Рідної Мови": Ф. Ілюк 2 зл. і С. Д. Маґаляс 10·50. А разом: 12·50 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на „Фонд Рідної Мови" широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити авторитетний центр для вивчення рідної мови. Продовження цього списку подаємо в дальшому числі.

„Наша Культура", науково-літературний місячник, виходить щомісяця чотириаркушевими книжками. Передплата в краю, а також у Чехословаччині, Австрії й Мадярщині: річно 10 зл., піврічно 5 зл., чвертьрічно 2·50 зл., місячно 1 зл. За границею: В Европі 12 зл., поза Европою 3 дол. річно. Окрема книжка в краю 1 зл., за границею 30 центів. Конто чекове П. К. О. ч. 5880. Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10.

Парастас або Велика Панахида за в Бозі спочилих, 60 ст., в дві фарбі. Переклав І. Огієнко. З наголосами. Ціна 1 зл. з пересилкою.

 — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Европі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник І (без 2 і 3 чисел) 5 зл.; річник II — 6 зл., оправлений 7·50 зл. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Л. Гримало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.